Hanebo-Jul

1987

Utgiven av Hanebo Hembygdsförening

I julnatten föds ett barn. Men bara den som är utanför härbärget kan se, att i krubban vilar en korsfäst frälsare. Under Betlehems stjärna upphävs tid och rum. Ett barn är Gud och Hanebo är en del av kosmos.

Därför är det så, tidigt på julmorgonen, när människorna i Hanebo och Segersta kommer i bilar, på sparkar eller i slädar till sin sockenkyrka för att fira julotta, att det känns en sån stor förväntan i luften som ingen kan förklara. Där ute i den kalla morgonen har just ett mysterium ägt rum. Det känns i luften, det syns på träden, det märks på djuren. Det kallas kärlek.

Marie-Louise Bohman

Konfirmander 1987

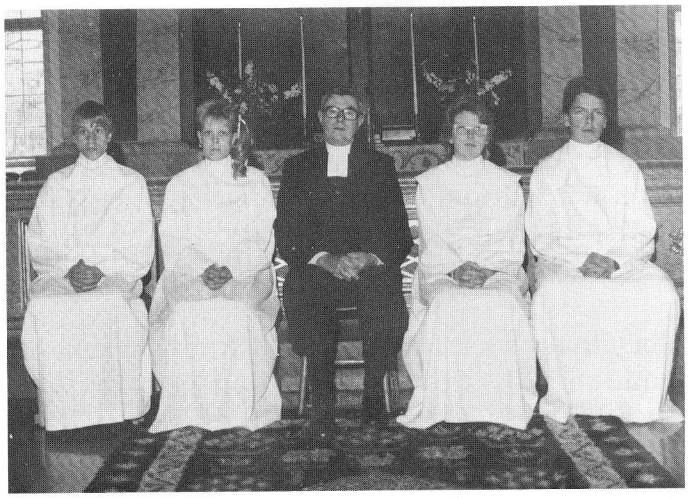

Segersta

Hanebo

Hanebo

Konfirmandjubiléer 1987

Hanebo 1932

Hanebo 1937

Hanebo 1937

Segersta 1937

Segersta 1947

Segersta 1962

Foto: Göte Edlund

Soldat No. 133
torpare och konstnär

Väggmålningar är inte det första man förknippar med vår bygd. Trots detta finns det målningar att beskåda i socknen, och i grannsocknen. Både i Djupa och i Hårga finns målningar av Daniel Larsson Lindqvist, schablonmönster och träd målade på fri hand, främst lövträd. Men vem var han då, denne man som under förra seklet hann sätta sina spår här innan han utvandrade till Amerika? Läs och fängslas av denna släktkrönika, som även kommer att studeras av släktingar borta i Minnesota.

När vi i Segersta började forska i vilka och hur många soldater som genom ungefär två århundraden har funnits här, hade vi för avsikt att i möjligaste mån även hitta något som berättade lite mer om dem som soldater än bara namn, nummer och årtal.

Krigsarkivet ger besked

Genom olika källor, först och främst generalmönsterrullorna ur Krigsarkivet, kan man ta fram vad soldaten hette, till vilken rote han hörde och vilka bönder som ingick i den.

I rullorna kan vi också se hur lång soldaten var, t ex 5 fot och 7,5 tum, vilket omsatt till våra mått mätt säger, att han var 167 cm lång. Där kan man också ta fram när han lät leja sig till soldat och när han slutade.

Om soldaten deltog i några krig eller på annat sätt var kommenderad ut i Sverige på större arbete, som t ex byggande av olika fästningar, broar eller kanaler, kan vi även i korta ordalag läsa om det.

Andra källor

För att få veta något mer om soldaten, hans familj, namn på hustrun och barnen, deras födelsedatum och i vilken by de bodde, får vi gå till husförhörslängder, födelse-, vigsel-, död-, in- och utflyttningsböcker.

Dessa kyrkböcker förvaras i original på landsarkivet i Härnösand, men är filmade på mikrokort. Tack vare ett mycket fint samarbete inom Segersta hembygdsförening har vi kunnat köpa in alla mikrokort för Segersta församling. Det underlättar arbetet enormt.

När uniformen togs av

Men vad arbetade soldaten med för övrigt? Han var ju inte alltid i Kronans tjänst. Förutom att han var torpare, hade någon ko och några getter och brukade ett mindre stycke jord så skaffade han sig ofta lite inkomst genom att vara byskomakare, skräddare eller genom att utöva annat hantverk.

Soldat No. 133

Så kan vi nu berätta om en av våra soldater, nämligen soldat No 133 Daniel Larsson Lindqvist.

Det började med att Anna-Lisa Olsson från Hårga ringde och frågade, om det fanns någon i Segersta på mitten av 1800-talet som hette Daniel Lindqvist. Anna-Lisa och Harald Olsson köpte nämligen den gamla vackra hälsingegården Hårga No 7 för ett antal år sedan, och i ett av rummen, "harrstuga", är väggarna målade och över dörren finns initialerna NM, nämndeman, POS och hustru KOD samt årtalet 1863. Strax därunder och i mycket tunn skrivstil har Daniel Lindqvist signerat med sitt namn. Att väggmålningarna är signerade hör inte till vanligheterna, vilket gjorde att vidare efterforskningar blev ett måste.

Vem var han?

Vi sökte och fann, att Daniel Lindqvist var en av Segerstas soldater. Hans namn fanns inte i Hanebos kyrkböcker vid den tiden, däremot fann vi honom i husförhörslängderna för Segersta. Han var bosatt i Djupa, närmare bestämt Västra Djupa utanvids.

Målningar på två ställen

Anna-Lisa berättade också, att Elsa Nilsson från Sveden vid ett tillfälle hade nämnt, att det fanns liknande målningar i gammelbyggningen där. I den gården bor nu Roy, Elsas son, och Lilian Nilsson.

Sagt och gjort, vi tog kameran och åkte till Hårga och till Sveden. Utan tvekan var konstnären densamma, trots att han inte signerat målningarna i Sveden.

Många likheter

Väggmålningarna i "harrstuga" på nedre våningen både i Hårga och i Sveden är mycket lika. Målaren har bara växlat färger i några av de olika mönsterpartierna. Väggarna är indelade i fält genom praktfulla pelare och i varje fält är större och mindre lövträd målade.

Märkligt är, att i ett smalare fält intill dörren i "harrstuga" i Hårga har Daniel klämt in en vajande gran – endast ett barrträd bland alla lövträd. Lika har han gjort i Sveden, men då i salen på övre våningen.

Daniel målade endast "harrstuga" och mellankammaren i Hårga, medan han i Sveden målade "harrstuga" på nedre våningen samt sal och mellankammare på övre våningen.

Mellankamrarna i de båda gamla byggnaderna har exakt samma schablonmålning. I Sveden har den gjorts på grov väv, i Hårga på lerslagna väggar. Övre salen i Sveden är den mest utsmyckade och, vad vi kan säga, den skickligast utförda.

När kom de till?

Målningarna i Utegården i Sveden gjordes enligt Elsa Nilsson till gårdens då 21-åriga dotter Margta Nilsdotters giftermål med bondsonen Nils Nilsson den 29 oktober 1853. Det äkta paret stannade dock inte kvar på gården utan övertog och blev bönder i mannens hem, gården Djupa No 3, idag kallat Lindströms.

Tio år senare dekorerade Daniel Lindqvist väggarna i Lars-Abrahams, Hårga No 7. Däremot har vi inte lyckats reda ut till vilken högtid han målade där – men vi gjorde den upptäckten, att han var måg på gården.

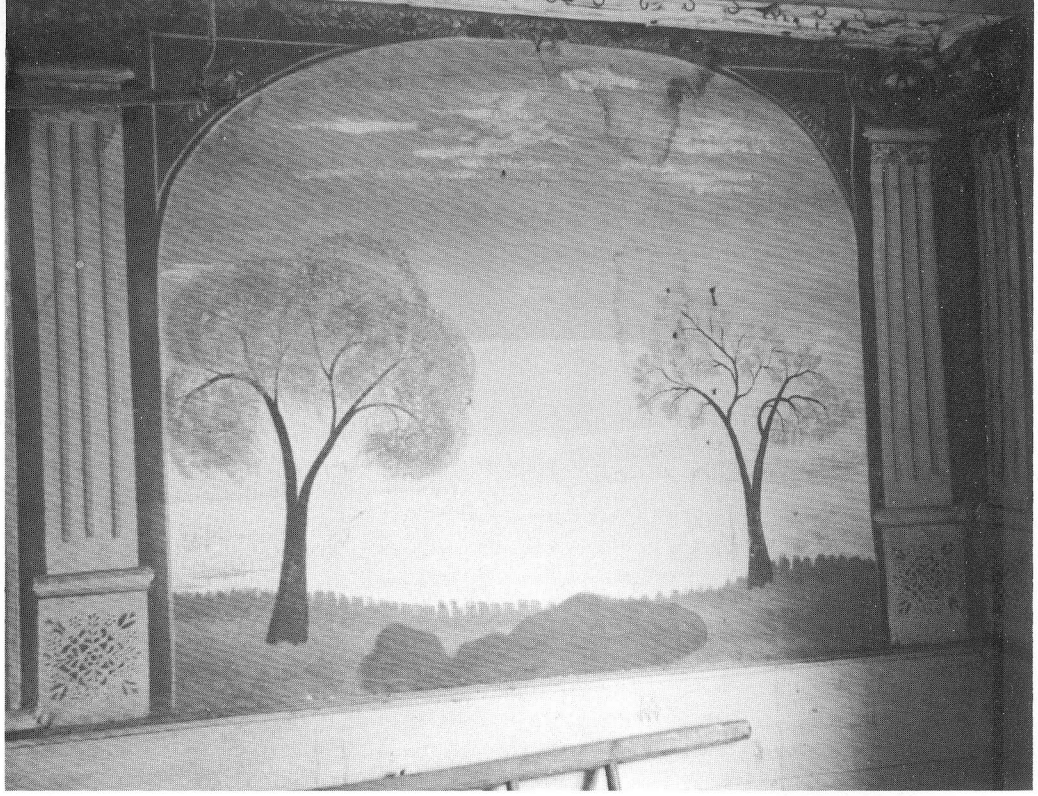

Släktkrönikor

Daniel Lindqvists hustru Helena Olsdotter föddes på gården Hårga No 7 den 24 oktober 1826. Hon var dotter till bonden Olof Olsson och hans hustru Karin Larsdotter; de hade köpt gården under 1820-talet.

Först hustruns syskon

Helena hade fyra systrar, varav en dog 15 år gammal. De var Kerstin, född 1819, Karin, född 1821, Margta, född 1824 och Brita, född 1833 och död 1848. Själv var Helena född 1826. Det var till sin svåger och svägerska Daniel målade 1863, till hustruns syster Karin och hennes man Per Olsson.

Från systrarnas liv vet vi följande: Margtas och Karins svärfar, torparen Olof Olsson från Sveden, gick en kvalfull död till mötes. Vi återger ordagrant ur dödboken vad där står antecknat om honom:

"Död år 1836. Torparen Olof Olsson i Sveden. Vid det han skulle såsom anklagad för en viss mans död häktas, störtade sig med uppsåt i en kokande salpettersjuderipanna och där njöt döden, blev sedan på lofl. Urtima tingsrättens dom av Skarprättaren begraven i Söderhamn".

Så hustrun själv

Helena flyttar vid 19 års ålder och blir piga hos sin syster Margta och hennes man Olof i Sveden. Där lär hon känna sin Daniel, som hon ett år senare, 1849, gifter sig med och senare får sönerna Lars, född 1849, Olof, född 1852 och Daniel, född 1858.

Därefter Daniels föräldrar . . .

Daniel var son till soldaten No 133 Lars Lundbäck, född 1786, och hans hustru Brita Danielsdotter, född 1788, i Djupa.

Fadern hade tjänat som soldat i 22 år och deltagit i fälttågen 1808 och 1809 i Finland och även i Norge 1813 och 1814. Han hade farit illa, för han avgår på egen begäran och får sluta "för attesterad sjuklighet, samt enl läkarbetyg är mindre förmögen att med arbete bidraga till sitt uppehåll, så anmäles han till underhåll" ur Krigsarkivet 1843.

Undrar om denna sjuklighet ledde till att han blev blind? Det ser vi nämligen i marginalen i senare husförshörslängder.

. . . och syskon

Daniel hade tre syskon Margta, född 1813, Lars, född 1816 och Olov, född 1827. Daniel var själv född 1821. Den enda systern Margta, lämnade inga ättlingar efter sig; visserligen fick hon en dotter, men dog barnlös i sitt äktenskap.

Alla tre bröderna blev soldater. Brodern Lars kallade sig Lundström, Daniel kallades Lindqvist och Olof för Lundqvist. Lars blev soldat åt roten No 123, d v s gårdarna Landa No 1, 2 och S 2 samt Byn No 2. Vi vet, att en av hans mågar kom från Värmland och var ångbåtsmaskinist på flottningen vid Mårdnäs. Brodern Olof blev soldat No 136. I den roten ingick gårdarna Hårga No 3, 6 och S 6. Trots det bodde han och hans hustru, som var från Kyrkbyn i Hanebo och hette Anna Mattsdotter, i ett torp i Sveden.

Till sist Daniel själv

Vid sockenstämman den 10 december 1843 i Segersta anmälde sig Daniel, tillsammans med tretton andra drängar, "såsom hugade att i Soldattjänst ingå". Daniel och fyra pojkar till blev antagna, medan de övriga "måtte stå som Reserver vid blifvande Recrüteringsmöte", de var för unga. Alla dessa soldater tillhörde 1:a kompaniet-Livkompaniet– i Kungliga Hälsinge Regemente.

Daniel efterträdde sin far som soldat, på samma nummer och under samma rotebönder: Djupa No 3, 5 och 6. Fadern tillhörde för övrigt den sista generationen soldater som deltog i regelrätta krigshandlingar. Efter 1812 och 1814 års fälttåg mot Norge har vi lyckligtvis inte varit inblandade i några strider.

Daniel och alla andra soldater stod ändå i hög beredskap för landet. Mellan de ordinarie rekryteringsmötena på Mohed hände det, att de blev kommenderade ut på större arbeten.

Soldat tar avsked

Åren har gått, Daniel, liksom hans bröder, har tjänat kronan länge och väl. Han begär och "får avsked", som det står i generalmönsterrullorna, för lång och trogen tjänst.

Daniel har med andra ord skött sig bra och gjort rätt för sig, men han har ådragit sig en bestående skada efter ett benbrott, "svaghet i benet", vilket gör att han har det särskilt besvärligt när nödåren 1866–1867 närmar sig.

Amerika nästa

Vad är det som får f d soldaten Daniel Lindqvist att fatta beslutet att ta sin familj och resa till Amerika? Det kan vi bara ana. 1867 var "ett satans år", se Hanebo Jul 1977. "Bottenhavet gick inte upp förrän långt in i juni. Dansbanorna lövades lövlösa till midsommar. Förråden tog slut. Människor svalt, och så kom frosten och tog korn och potatis en tidig septembernatt, i sjugraders kyla". Åren dessförinnan hade varit usla och magra, med missväxt och kyla.

Kanske stämmer detta citat ur boken "Ett satans år" in även på Daniel och hans familj: "Kanske lockade den s k home-steadlagen som just genomförts i USA just på 1860-talet. Den innebar, att varje medborgare – eller t o m den som bara hade ansökt om medborgarskap – kunde få upp till 130 tunn-

land statlig mark till uppodling och bosättning för mycket låga kostnader".

Som så många andra vid denna tid reser Daniel med familj iväg. Det kan vi se i marginalen i husförhörslängderna. Där står: till Amerika 1867.

Sonen Olof, född 1852, stannar dock hemma. När familjen reser sin väg flyttar Olof till Norrsätter i Hanebo, till skomakare Erik Nilsson och blir skomakarlärling där.

Var hamnar de?

Vid förfrågningar hos Emigrantinstitutet i Växjö fick vi beskedet, att i USA började man först år 1869 registrera immigranter och vart de ämnade flytta. Daniel var alltså två år för tidigt ute för att bli registrerad. Vi ansåg det hopplöst att återigen "få kontakt" med dem. I stället sökte vi de bådas nära släktingar, både i Hanebo och i Segersta. I husförhörslängderna såg vi, att sonen Olof, han som blev skomakarlärling, flyttar hem till Segersta igen, till sin farbror Olof Lundqvist.

Och se! Där i marginalen står, att Olof "flyttar till America 1870". Det innebär att det finns en chans att se vart han tar vägen i USA. Vi antar att han söker sig till sina föräldrar och bröder. Han är ju bara 18 år gammal.

Emigrantinstitutet hjälper oss

Vi bad åter om hjälp av Yngve Thuresson på Emigrantinstitutet. Det dröjde inte många dagar förrän han ringde och berättade, att han "hittat" Olof Lindqvist, som reser till Chicago tillsammans med många andra Segerstabor.

Den långa färden påbörjas

Segerstaborna avreste från Göteborg den 3 juni 1870. Troligtvis reste de från Segersta på den unika kommunikationsled som fanns här mellan Bollnäs och Söderhamn åren 1861–1878. Från Bollnäs åkte man båten Varpen ner till Landa Öfre station Edsänge. Förbi Landaforsen fraktades sen både människor och last med de smalspåriga, hästdragna vagnarna ner till Landa Nedre station vid Västanå. (Där restes en minnessten vid 100-årsjubileet 1961).

Vid Landa Nedre station, en magasinliknande byggnad med biljettlucka, beställde de resande biljett för att gå ombord på passagerarbåten Bergviken för avfärd till Bergviks järnvägsstation.

Därifrån åkte de tåg till Söderhamn, där de gick ombord på en båt, kanske ångfartyget Thule, för vidare transport till Stockholm. Mellan Stockholm och Göteborg fanns det tågförbindelse, västra stambanan var klar sedan några år tillbaka.

Lever släkten vidare?

Av en tillfällighet frågade jag vår komminister Sven Bohman om en ättling till Danielsbror Olof eventuellt levde kvar här. Hör och häpna! Sven Bohman berättar då, att han haft många kontakter med den ättling, förmodligen barnbarns barn till Daniel och Helena, Mrs Louise Navratil från Alexandria i Minnesota, USA. Hon släktforskade, hade för avsikt att göra en släktbok och var därför angelägen att få så många uppgifter som möjligt från pastorsexpeditionen. Hennes brev är daterat 9 november 1981.

Tidigare under 1981 hade herr och fru Navratil varit på besök i Segersta och tillsammans med Sven Bohman åkt runt och sett på det som är hennes förfäders bygd. De letade rätt på det hus, som med all säkerhet är ursprungshemmet, Lundbäcks backen, där Alva och Åke Lindström bor i dag.

Den gången kände de inte till, att hennes anfader hade målat väggarna i de gamla hälsingegårdarna. Nog undrar man om Daniel Lindqvist målat något där borta i Amerika. Vi kommer att skicka henne denna berättelse och foton på de väggmålningar som hennes farfars far har gjort. Om hon sen behöver ytterligare uppgifter om släkten har vi mer material. Kanske får vi svar från henne.

Som sagt: Det började med att Anna-Lisa Olsson ringde och frågade om det fanns någon här på 1850-talet som hette Daniel Lindqvist.

Christina Elftorp
Torbjörn Nilsson
Margareta Johansson
Segersta hembygdsförening
Foto: Torbjörn Nilsson

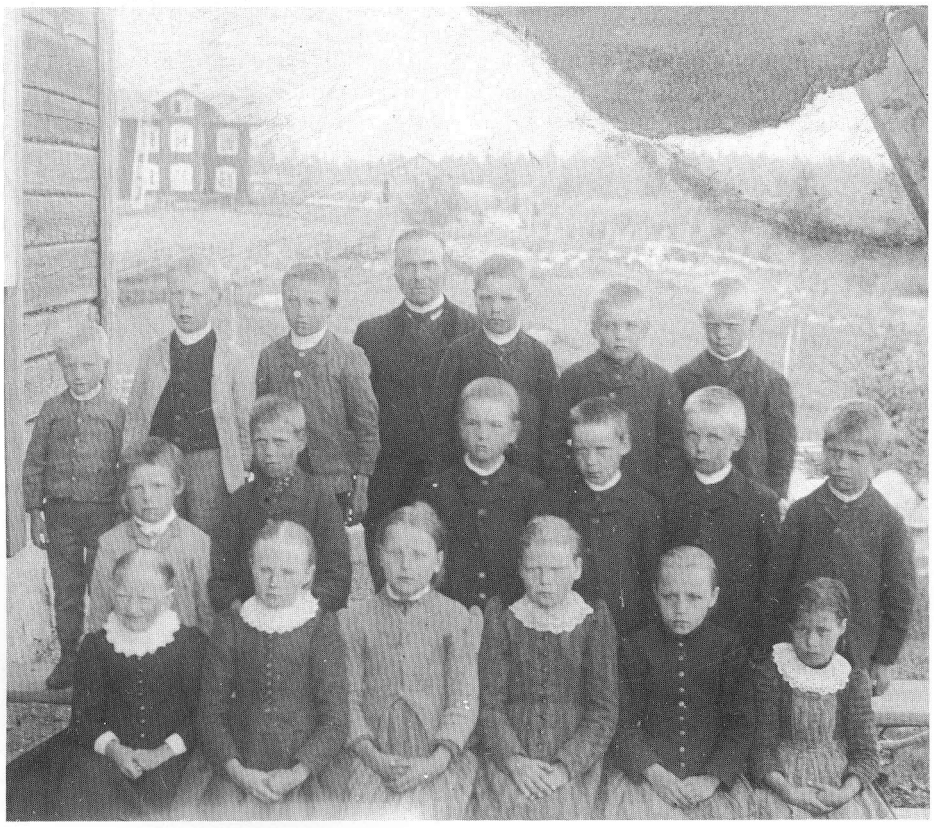

Acktjära skola

Nils Westling med sina skolbarn i Acktjära en dag i seklets början. Flickan längst fram till vänster gifte sig sedermera med gosse nummer två i övre raden, och bodde kvar i Acktjära. Detta har vi fått reda på av Sigvard Westling. Men vilka är de övriga?

Foto: John G Larsson

Nygammal tradition:

Kyrkvandring

En gammal tradition, eller måhända nödvändig promenad, har kommit till heders igen. Det är kyrkvandringen till sockenkyrkan som återuppstått. Den är ett resultat av studiecirkelverksamhet i bygden och har resulterat i en nyröjd stig från Västansjö till Hanebo kyrka. Och stigen ska trampas upp igen, ty åtminstone en gång om året kommer kyrkvandringen att äga rum.

Söndagen den 5 juli, som inledde årets hambovecka, hölls traditionsenligt Hembygdsdag i Hanebo.

Bollnäs spelmanslag medverkade och efteråt samlades man i hembygdsgården för kyrkkaffe, musik och tal av Harald Olsson.

Nytt för året var kyrkvandring efter den gamla kyrkstigen från Lotan. Vi var 25 personer som på morgonen samlades vid Flinks. Både unga och gamla. Äldst var Johan Andersson från Västergården, 79 år. Trots den dåliga sommaren hade vi tur med vädret, så vandringen blev trivsam och intressant. Solen tittade stundvis fram och skapade vacker skugga och ljus i storskogen. Man kände tacksamhet över att få uppleva vandringen på stigar som förfäderna nött.

Stämningsfullt var det då vi kom i sluttningen och skymtade kyrktornet. Klockringningen hördes, den kallade till kyrkan. Det var en vacker upplevelse. Vi hann med att se Ol-Jons stuga i Boänge, boplatsen efter Per Åströms fädernehem, Granspång, men också en rast för att lätta på matsäcken. Vid Kyrkbybacken kom fyra personer till innan spelmanslaget mötte och gick i täten fram till och in i kyrkan.

På kyrktrappan tog Harald Olsson emot med stora famnen. Kyrkan var välbesökt, och som i gamla tider hade folket från sörsocknen fått egna bänkar. Prosten L O Almgren predikade över ämnet "Förlorad och återfunnen". Detta kan sägas även om kyrkstigen, som på vissa sträckor var igenvuxen och nästan utplånad.

Från idé till handling

Idén till kyrkvandringen kom från Torsten Björk som tog upp ämnet i hembygdscirkeln i Västansjö. Torsten, som gått stigen flera gånger som barn, har tillsammans med några cirkeldeltagare letat reda på stigen från Lotan. Matts Säll fortsatte på sina marker över Lortspängerna till Flatmyra. Hembygdscirkeln i Löten har också intresserat sig för vägen.

Sommarleden går från Nygårdsbackarna över Sockmyre, Ståls, Flinks, Boänge, mellan Kyrkbyberget och Flatmyrberget, Flatmyra, Spetses, Phragméns ega, Linds, Edsbacken och Kyrkbybacken till kyrkan.

Vintertid hölls väg öppen via Lotgården, Fräkensjön, Boänge, Sunds bostuga till Engs i Hammaren och vidare som sommarvägen. Ibland hölls timmervägen öppen mellan Engs, Rusåkers och Västerby. Dessa vägsträckningar är rätt gamla och då de var betydligt kortare än vägen över Löten har de nog använts ofta.

Kyrkan drog

Det var betydligt fler som besökte gudstjänsten förr. Dels hade man skyldighet därtill, men det finns också anledning tro, att folk i allmänhet hade en varm och enkel gudsfruktan och gärna gick i kyrkan. Dels var ju Kyrkbyn centrum i socknen med bl a posten, där det brukade anslås en lista över vilka som hade brev att hämta. Dessutom fick man del av nyheter och kungörelser som lästes upp från predikstolen. Och inte minst, man träffades på kyrkbacken.

Ett halvsekel sedan

Stigen var också den naturliga leden för vandring till Segersta och Söderhamn, och för kyrkbybönderna till sina ägor i Boänge.

Johan Eriksson, Hälla som är född i Erik-Lars i Lotan, berättar att stigarna var bra uppgångna på 30-talet. Han minns en julmorgon med barmark, då de gick stigen med en karbidlykta. Annars var det oftast slädskjuts över berget till julottan.

Per Olsson i Lotan minns när vägen var öppen och körbar både vinter och sommar. Man körde då genom Lotgården. Särskilt minns han kolkörarna från kyrkbyhållet, som på morgon körde tomt upp till kolbottnarna ovanför Västansjö. Per var också med och gick på barmark till julottan 1928. "Jag minns hur det klingade i karbidlyktorna då de slog mot kvistar efter vägen", säger Per.

1971 gick ett sällskap med bl a Jonas och Berta Jonsson, Anna Wiik, Anna Vestlen och Anna och Ulla Britt Olsson, till och från kyrkan. "Det var nog den senaste kyrkvandringen", tror Per.

Engs Edit Andersson har gått vägen många gånger med

både kor och getter till och från Nybodarna, där hon under lång tid var bopiga.

För framtiden

Hela sträckan från Västansjö skola kommer nu att röjas och märkas ut. Och alla deltagarna i kyrkvandringen var överens om att denna nu borde bli tradition och upprepas åtminstone en gång varje år.

Erik Sjööns

Torninvigning

Tidningen Helsingen berättar den 11 november 1876 om invigningen av Hanebo kyrkas nybyggda torn.

Ett högtidstal hölls före gudstjänstens början av pastor Doktor Söderberg från altaret inför en talrikt församlad menighet. "Den dyrbara tornbyggnaden, kanske den vackraste i Helsingland, hedrar såväl församlingens offervillighet som ock dess byggmästares skicklighet". Åt den sistnämnde, en enkel och självlärd man av folket, Jon Jonsson från Rättvik, överlämnades från församlingen en minnesgåva i uppriktig tacksamhet.

En högtidlig minnesfest hade tidigare hållits av Hanebo socknemän efter Kommunalnämndens förslag på Hanebo gästgivaregård lördagen den 28 oktober för tornbyggare Björk Jon Jonsson från Rättvik, vilken haft omhänder uppförandet av kyrkotornet som till 150 fots höjd reser sig majestätiskt mot himlen och tyst predikar om vad som bör vara målet för vårt strävande på jorden. Till festen var dessutom inbjudna församlingens vördade lärare teol. dr. Söderberg samt alla av Jon Jonsson använde lejde ordentliga arbetare.

Festen som pryddes av anslående tal fortgick under en angenäm sinnesstämning till kl. 7 på aftonen och den avslöts med bön och sång.

(Efter en notis i Helsingen 11 nov 1876)

Kyrkosången

I tidningen Helsingen av den 20 juli 1886 omtalas att man för att upphjälpa kyrkosången i Hanebo och bidraga till gudstjänstens lyftning och större högtidlighet bildat en kyrkokör. Det är församlingens nye komminister Hj. Berner som tagit detta initiativ.

Och tidningen berättar vidare att det skulle utan tvivel vara till mycken fromma icke blott för församlingen i sin helhet utan även för dess ungdom i synnerhet, om i varje församling en intresserad medlem satt sig i spetsen för en dylik förening och sedan hölle ut i tålamod trots alla "strejker" m m som även på detta område icke äro sällsynte.

Spöken?

Vita skepnader i klockstaplar – vad kommer då upp i sinnet? Enligt traditionen hände följande major Silfverstolpe på Carlslund. Han kom om kvällningen på häst från regementet i Mo. Det var på den tiden då Hanebo kyrka fortfarande hade en klockstapel, d v s före 1876, då tornet var färdigbyggt.

Majoren såg en vit skepnad i klockstapeln och bestämde sig för att ta reda på vad det var och gick dit. Skepnaden försvann då uppåt i klockstapeln, majoren följde efter. Förföljandet fortsatte uppåt stegarna, som naturligtvis till sist tog slut. Där uppe fann Silfverstolpe en "klok gumma", som för sin verksamhet var ute och skrapade malm från kyrkklockorna.

Från Oscar II:s Eriksgata

Den gamla seden med Eriksgator genom landet känner vi till. Med helikopter, motorfordon och bil tar majestäten sig fram år 1987. För Oscar II tog färden längre tid och skedde per "jernbana", båt och hästbana.
Det är inte känt hur gammal denna sed med Eriksgator är, inte heller dess ursprung. Utväxling av eder och förbindelser mellan konung och folk var innehållet från begynnelsen. Den siste monark som red Eriksgata var Karl IX.

Under Oscar II:s eriksgata i Helsingland år 1873 kom han den 16 juni klockan halv 6 e m till Nedre Landa station, vars stationshus var synnerligen smakfullt prytt med löv och flaggor och även hela Segerstabron var klädd med grönt. Tidningen Helsingen ägnade stort utrymme åt det celebra besöket och berättade att en stor skara människor hade samlats för att se kungen. Komminister Nordlund, komminister i Hanebo under åren 1871–1875, hälsade kungen med ett "Länge lefve Hans Maj:t Konungen", vilket åtföljdes av ett fyrfaldigt hurra ifrån hela folkmassan.

Kungligt uppträdande

En anmärkningsvärd god ordning iakttogs av den talrika mängden och inget våldsamt framträdande skedde. Hanebo och Segerstas kyrkoråd och kommunalnämnder var samlade på landstigningsbryggan och kungen samtalade med dem en god stund innan resan fortsattes till Bollnäs. Och "stämningen var mycket livad och omdömena om konungens gemenhet och nedrighet (som det heter på Helsingespråk) tycktes vara delade". Kungen hade lätt att uppträda och kunde tala till allmogen och han stod ingalunda efter Carl XV:s mångbeprisade hjärtlighet. De som hade färdats långa vägar för att se kungen yttrade samstämmigt: "Ja, int' ångrar jag den här resan". Visserligen hände den malören, att man i början tog kungens livjägare för att vara kungen själv. Men som tidningen skriver hör sådant "till dessa små quo pro qui" som är oundvikliga vid sådana tillfällen.

Lövat med ek

Vagnen som var avsedd för kungens färd uppför Landabanan var klädd med eklöv, vilket var märkvärdigt ty enligt geografernas försäkran fanns inte eken norr om Dalälven. Men det oaktat så bar ekarna vid Segerstas prästgård och Carlslund i Hanebo sina kronor högt mot skyn.

Kunglig nattsömn

Vördnaden för det kungliga Majestätet var stor. Därom belyser följande episod. Kungen skulle övernatta i Bollnäs prästgård och för att hans vila skulle bli ostörd, så stängde sockenborna själva av vägen som gick fram tätt utanför kungens fönster. Man hänvisade alla vägfarande att taga en omväg av ungefär 1/4 mil. Ej ett knotande ord hördes utan alla vände stilla om. En flock som kom tämligen sent och avvisades med orden: "Konungen behöver sova, ni får ej komma fram här" svarade helt lugnt: "Gud gifve honom en lugn natt och långt liv", trots att de måste lägga ännu en fjärdingsväg till de dryga 6 milen de hade hem.

Att resa från Söderhamn till Bollnäs på den tiden skedde etappvis som även går att läsa i berättelsen om Daniel Lindqvist. Först med jernbanan till Bergvik. Därifrån med båt på Bergviken till Landa nedre, där hästbanan förde passagerarna den ungefär en kilometer långa vägen till Edsängen, där båten Varpen väntade för vidare befordran till Bollnäs, dit man anlände efter någon timme efter en av de mest idylliska färder man kan tänka sig.

Signe Falkenberg

Teckning: Monica Johansson

Balsamin

På den tiden då stugan ofta var liten, eller då många av rummen stod oeldade mest hela vintern, var det inte möjligt att ha så många övervintrande blommor. Då samlade man i stället frön från t ex balsaminer och satte på vårvintern för att till sommaren kunna fylla fönstren igen.

Vid planteringen användes många gånger ansjovisburkar i stället för blomkrukor. Kanske blev det blommor till "sommarstugan"? Men det blev också blommor till lagårdsfönstren, om nu korna var utflyttade till sommarfäjs eller fäbod.

Anna Lisa Olsson

Socknens lärare

Troligen är det socknens lärare som här är samlade i seklets början. Mannen längst till vänster i nedre raden är Nils Westling, som tjänstgjorde i Acktjära. Men vilka är de andra? Kan någon läsare hjäpa till med identifieringen?

Ur kamratbok

En sex centimeter tjock, inbunden bok med läderpärmar, på ryggen står "Kamratbok skriven av 1902-års lärare från Uppsala seminarium". Boken kom denna höst i min hand, och min farbror talade om, att såväl hans morbror som skollärare Nordin, verksam i Granbo skola under decennier, hade bidragit till innehållet. De var med andra ord seminariekamrater. Här ett klipp ur Knut Z. Nordins skildring av tiden i Granbo:

"Tredje platsen blev Granbo nybyggda folkskola i Hanebo församling, grannsocken till Bollnäs. Innan jag flyttade dit tjänstgjorde jag tre år i Hertsjö folkskola, Bollnäs. Varannandagsläsning. I Granbo samma skolform till 1924, då det blev B-formen. Det blev något helt annat än C-formen, både vad arbetet och resultatet beträffar. – Tungt och krävande är i alla händelser skoljobbet och ej så lätt att få tillfredsställande resultat, mest beroende på de många tröga och ovilliga eleverna, men det är på samma gång intressant och roande mången gång. På denna sista plats blev jag kvar till pensionstiden, 1 juli 1939, då vi flyttade hit till Bollnäs. Var alltså inalles 30,5 år i Granbo. Värsta och svåraste stunderna hade man, då den 2-åriga fortsättningsskolan infördes. Endast jordbrukarbarn så gott funnos i Granbo-trakten, och både föräldrar och barn voro trotsiga, nästan upproriska, mot den nya skolan.

Nu har lärarna goda inkomster, vi levde nästan på svältgränsen större delen av vår arbetstid. Men nu klagas i stället över barnens självsvåld, och det blir svårare att upprätthålla ordning och respekt i skolan. Mycket nytt kommer också till undan för undan och kraven på läraren blir stora, men de ha nog större anseende bland allmänheten än vi fattiglappar hade". (Juli 1949)

Gunnel Brolin

Efterföljansvärt

Till förmån för Skandinaviska Etnografiska samlingen gavs på föranstaltande av några musikälskare i Hanebo lördagen den 12 mars 1879 en konsert i Kilafors vackra skolsal. Samtliga nummer utfördes väl. Konserten besöktes av omkring 70 betalande personer och inbragte för det goda ändamålet omkring 60:–.

Påföljande måndag middag gavs konserten ånyo på samma ställe men denna gång utan inträdesavgift, nämligen i den prisvärda avsikten att bereda den fattiga delen av befolkningen tillfälle till ädel njutning utan penninguppoffring.

HEDER ÅT DEM SOM PÅ SÅDANT SÄTT LÄGGA SIN FOSTERLANDSKÄRLEK I DAGEN.

(Söderhamns Tidning 29/3 1879)

"En farvälfäst"

Kortransoneringens upphörande firades hos firma Lindblom och Hanssons affärer i Hanebo på ett originellt sätt i det att samtliga som infunno sig för att göra inköp bjödos på kaffe m m. Dessutom voro firmans butiker särskilt för dagen smyckade med löv, blommor och flaggor.

(Notis i Söderhamns Tidning 29/8 1919).

Eldsvåda

I Söderhamns Tidning av den 6 april 1889 berättas om en eldsvåda i Hallen, Hanebo socken. Gården tillhörde bondedottern Marta Olsdotter men den förhyrdes av handlanden Gustaf Ek. Denne hade på aftonen uppgjort en hästaffär med grannen, landbonden Johan Sköld, vilka båda jämte bodgossen och en annan närvarande man avlägsnade sig från lokalen på en stund för att inne hos Sköld dricka kaffe. Efter cirka en halv timmes förlopp varskodde Skölds hustru, att "det skimrade" i boden. Karlarne rusade ut men vid framkomsten var det redan omöjligt att för rök och lågor komma in. Luckan för kontorsfönstret upphöggs i största hast och Ek kunde sträcka sig in och lyckades få ut en låda i sitt skrivbord, där handelsböckerna förvarades men ett förnyat försök att rädda de två återstående lådorna misslyckades.

Intet kunde räddas. Allt blev lågornas rov, även omkring 300 kronor kontant. Den stora folkskara som på kort tid hade samlats kunde blott rädda den närliggande packboden.

Hur elden kommit lös, om taklampan exploderat eller om den fallit ned på golvet kunde ej utredas.

Handelslagret var försäkrat i Tor för, som det säges 4.000 kronor och själva byggnaden var försäkrat till okänt belopp.

Lekar för inne- och utebruk

Båd' inne och ute har barn, ungdomar och vuxna lekt under långliga tider. S k fritid fanns även förr. Här kommer en rad inne- och utelekar, som figurerat åtminstone under 1900-talet. Kanske kan vi göra ytterligare en sammanställning ett annat år, om vi får in förslag på nya lekar och på gamla, som lekts på platser som Tômta i Kvarnböle och Rävtômta i Fly eller på övriga samlingsplatser i byarna.

Först en ramsa

Det gäller att utse en som ska stå e d och då kommer de gamla räkneramsorna till heders. En av de vanligaste var troligen denna:

Mormors lilla sockerråtta
räkna rätt så det blir åtta.
Men jag tror att åttan ljuger,
därför räknar vi till tjugo.
(Och så räknar man till tjugo)

Att teka

"Kvickare skedde avgörandet genom att teka. En käpp, som hörde till spelet, fattade någon med en hand om nedre änden. Nästa man fattade om käppen med en hand tätt ovanför den förste. Sen fattade den tredje, fjärde o s v om käppen på samma sätt. Sedan alla gripit om käppen, flyttades den understa handen till tätt ovanför den högsta. Nästa flyttade sin hand o s v. Den som fattade om den översta ändan hade vunnit, den nedersta hade förlorat. Om översta greppet var knappt, kunde man kräva, att handens ägare förde käppen runt huvudet. Föll därvid käppen ur hans hand, hade han förlorat." (Ur Meddelanden från Hälsinglands fornminnessällskap 1945).

Gömma nyckeln

En stannar inne och gömmer nyckeln medan de övriga är utom syn- och hörhåll. Nyckeln kan vara stor eller liten och gömmas mer eller mindre, beroende på hur svårt det ska vara att finna den – dock måste den alltid synas något. När nyckeln är gömd får alla rusa in och börja leta. Den som först får syn på nyckeln ger detta tillkänna för den som gömt den och går sedan där och myser. Om det visar sig svårt att få tag på nyckeln kan de letande få lite hjälp. Är den placerad högt ligger den "fågel", ligger den lågt "fisk", ja, och så finns naturligtvis även "mitt emellan". Skulle det ändå vara omöjligt för någon att få syn på nyckeln var det vanligt, att man sa "det bränns", när den som fortfarande letade kom i närheten.

Dra slätkäpp

Detta var kanske ett tidsfördriv i skogskojan om vinterkvällen. Man gör en slätkäpp, som smalnar av åt varje ände; den ska vara väl putsad och ha mitten markerad. Två personer bestämmer sig för att med antingen höger eller vänster hand ta tag mot mitten och sedan försöka dra käppen från den andre.

Spela boll

Vi är många som spelat boll som små. Hur många av oss minns turerna omkring bollspelet? En som vet och kan mycket är Märta Skoglund, Sibo. Hon skrev ner olika spel när hon var liten. Ett av bollspelen är från åtta till ett, ett annat från tio till ett och så detta, som vi med Per Englunds hjälp här försökt återge. Det börjar med tolv och räknas ner till ett. Så har Märta en mycket svår variant, där man räknar från ett till tjugo och till sist ett lätt bollspel med bara fem lätta saker att göra.

Vi är ett dussintal "flickor" som spelat boll, en del redan under 1920-talet, andra senare, som nu roat oss med bollspel och nu vill dokumentera ett av spelen. Det visar sig, att bollspelen skiljer sig från by till by och från skola till skola.

Antalet bollar är två eller flera, till och med sex bollar har använts. Exempel åtta: Vid kast bakom ryggen och mot väggen. Då skall man sammanlagt kasta bollen bakom ryggen åtta gånger med mellankast helst en gång, men även flera gånger kan få gälla. Allt ska gå i löpande följd.

Den som börjar får spela tolvan, elvan och vidare tills bollen hamnar på golvet eller på marken; man kan ju även spela boll mot en ytterdörr. Då får nummer två sätta igång med tolv och vidare nedåt i räkningen. När samtliga har gått en första omgång kommer så turen åter till den första. Denna får fortsätta tills bollen tar i backen där hon missade i första omgången etc. Hon? Ja, det oftast en flicklek detta med att spela boll. Segrare blir den som först har klarat ettan.

12. Man kastar bollarna tolv gånger mot väggen.

11. Man kastar bollen uppåt mot väggen elva gånger med händerna ovan huvudet och höger handflata mot väggen.

10. Tio gånger mot väggen med en hand.

9. Man kastar bollarna mot väggen, tar emot dem med korslagda armar och handflatorna emot varandra nio gånger, tummarna nedåt.

8. Bollen kastas bakom ryggen och mot väggen åtta gånger.

7. Nu under benet och mot väggen sju gånger.

6. Kasta bollarna och klappa händerna emellan, sex gånger.

5. Stå på ett ben och kasta bollen mot väggen fem gånger.

Tisdagen den 12 juli 1988 blir det **lekafton** på hembygdsgården med varierande lekar, det är i andra öppethållandeveckan nästa sommar. Minns det!

4. Två kast i luften och två på väggen.

3. Bocka tre gånger mellan kasten.

2. Kasta bollarna och slå armarna i kors över bröstet två gånger.

1. Kasta bollarna och sno runt ett varv.

Teckningar: Per Ingelund

Bulleri Bock

I denna gissningslek med två deltagare dunkar den ene den andre i ryggen och säger: "Bulleri, bulleri bock. Hur många horn står det opp?" Samtidigt sätter han upp ett eller flera fingrar bakom nacken på den andra. Denna ska gissa hur många fingrar som spretar bakom hans rygg. Är det rätt säger den första: "Fyra du sa och fyra det var". Därpå får den andre bulta i ryggen. Om det är fel säger man: "Fyra du sa, två de va'. Bulleri bock. Hur många horn står det opp?" tills gissningen blir rätt.

Blinkleken

Hälften av deltagarna sätter sig på stolar som står uppställda i en ring. Den andra hälften ställer sig bakom stolarna. En stol är dock tom och den som står där bakom är "udden" och ska oförmärkt blinka åt någon av de sittande, som då kvickt ska försöka smita iväg och sätta sig på den tomma stolen. Men om den som står bakom stolen är rask i vändningarna, hinner han kanske klappa den sittande på axeln. Då får denne vackert bli sittande och "udden" får försöka med någon annan.

Alla fåglar flyga

De deltagande sitter i en ring. Ledaren står i mitten. När han säger: "Alla fåglar flyga, kråkan flyger" sträcker alla upp händerna. Så håller han på och räknar upp en lång rad fåglar till han plötsligt t ex säger: "Kon flyger" i stället. Då ska deltagarna inte räcka upp händerna. Om någon sträcker upp händerna är den ute ur leken. Leken fortsätter till endast en återstår – segraren.

Bokstavsleken

Man klipper till små fyrkantiga kort av papper, så lika varandra som möjligt och så många att man kan skriva alfabetets bokstäver i två eller flera omgångar på lappens ena sida. Den oskrivna sidan av kortet läggs uppåt och korten blandas. En av deltagarna blir utsedd att börja leken. Denna gör ett förslag, t ex ett flicknamn som börjar på . . . Så tar hon ett kort ur högen och den bokstav som står på kortet sägs tydligt, så att deltagarna får tävla om vem som först kan säga ett namn som börjar med denna bokstav.

Den som först klarade av att säga namnet får kortet och får sedan själv hitta på en ny sak för de andra. Tävlingen går ut på att få så många kort som möjligt. Förslagsvis kan man förutom flick- och pojknamn föreslå berg, sjöar, länder, blommor, maträtter och mycket annat.

Skulle det någon gång visa sig omöjligt att finna ett namn med en kanske besvärlig bokstav, måste den bytas ut och samtidigt får förslagsställaren böta ett av de redan insamlade korten.

Att käppas

"Under terminerna, då skolbarnen voro samlade, lektes under det två timmar långa middagslovet att käppas (kappas) om hålet. Vi togo i ring. En gick runt utanför ringen, klappade en av ringen i ryggen och sprang runt ringen. Den klappade sprang åt andra hållet. Den som först hann fram intog hålet och den andra fick gå utanför och klappa en annan i ryggen, etc." (Ur Meddelanden från Hälsinglands fornminnessällskap 1945).

Sista paret ut

Man ställer sig parvis efter varandra. En udda står först. När denne, som står med huvudet framåt, ropar: "Sista paret ut!" springer det sista paret fram på varsin sida av ledet och försöker få tag på varandra igen, för att sedan ställa sig först i ledet. Den som står udda ska samtidigt försöka fånga eller åtminstone nudda någon i paret. Gör han det bildar de ett nytt par och ställer sig först i ledet och leken har fått en ny udda.

Hoppa bock

Det kunde vara en tävling eller bara en lek i det gröna. Några ställer sig på knä och kurar ihop sig på backen med huvudet skyddat i händerna. Andra tar fart, springer fram och med händernas hjälp stöttar de sig på bockarnas ryggar och hoppar grensle över.

Förstenad (även kallad Tomtesmyg)

Alla utom en står på en linje ganska långt från en vägg eller kanske ett träd. Mot väggen står en av deltagarna med ryggen mot de övriga. Han börjar räkna högt till exempelvis fem. Under tiden smyger de bakomvarande springande fram till honom för att försöka dunka honom i ryggen. Men när den räknande är framme vid fem, ropar "Förstenad" och vänder sig om måste alla stå droppstill i det läge de befinner sig. Om någon inte kan stanna direkt eller tappar balansen får denne börja om igen från utgångsläget.

När den vid väggen åter vänder sig om med ansiktet från de andra och börjar räkna får deltagarna återigen smyga, gå eller springa framåt tills "Förstenad" åter ljuder. Den som först klarat sig fram får i nästa omgång stå vid väggen och vara utropare.

Slängkälke

På isen måste man inte enbart spela med puck och boll. Man kan redan innan vintern riktigt kommit förbereda slängkälke genom att slå ner en stadig påle i backen; den bör nå 80 centimeter eller mera över marken i mitten av där isen sen ska vara. Pålen får tjäla fast i marken. Sedan slår man en järnten i toppen på pålen och borrar ett hål i grovändan av en hässjeröa, en lång, smal och kvistfri gran; hålet ska vara lagom stort för att trä på järntenen. När sedan isen har lagt sig, kanske har man hjälpt till med vatten, byter man av varandra med att sätta fart på åket och att få åka t ex på en fastbunden kälke eller på något annat åkbart.

Slå ruta

Det var ett sant nöje sommartid för ynglingar, tonåringar med nya tiders begrepp, som samlades om kvällarna vid Bagars i Norrbyn omkring och efter 1930-talet, kanske även långt dessförinnan.

Man hade en s k ruta, som var en ungefär tio centimeter lång och 8 centimeter grov björkbit. Deltagarna delade in sig i två lag, kanhända byvis. Spelet gick av stapeln efter landsvägen. Rutan kastades och de båda lagen skulle med sälta, käppar, som alla hade, slå den mot och förbi varandra. Man motade och slog efter bästa förmåga. Nästa utslagsplats blev där rutan hamnade. Stridsplatsen flyttades fram och tillbaka efter vägen hundratals meter och leken kunde hålla på till långt in på sommarnatten . . .

Elefantleken

Man börjar med att ha en elefant, eventuellt har man två om folk är flyfotade. Om det är små barn med kan man ha många små elefanter till hjälp, ty enighet ger styrka . . . För att bli elefant nyper man med vänstra handen i näsan. Höger hand och arm sticker man ut vid vänstra armbågsvecket och den högra handen har nu blivit "en snabel". Denna ska användas för att klappa till de övriga deltagare, som då i sin tur blir elefanter och hjälper till i jakten.

Anna Lisa Olsson

Teckning: Gotthard Persson

Tunnbindarn

Om man skall tro kyrkböckerna var jag hanebo-bo i 22 år. Vi var många ungdomar i Kyrkbyn som var "pendlare" under 30- och 40-talen. Vi visste förstås inte om att detta skulle bli en vanlig företeelse och ett begrepp några årtionden senare. Vi hade våra rötter i födelsebygden och återvände, somliga varje veckoslut, andra bara vid helger, andra åter vid jul och på semestern. Vardagslivet levde vi i hyresrum, militärförläggningar, elevinternat eller ungkarlsbaracker.

Jag tror att detta gjorde oss till goda iakttagare, och jag minns med glädje, respekt, sorg eller vemodig saknad de människor som korsade min väg – de sporadiska mötena vid snöskottning, tröskning, bärplockning eller i ett potatisland.

Så minns jag "Tunnbindarn". Exakt när han blev vår granne i Kyrkbyn minns jag inte, men troligen var det 1937 eller 1938. Han hette Ferdinand Eriksson och var ursprungligen dalmas, men arbetade sedan många år på Sibo som tunnbindare, när jag lärde känna honom. På Skogens Kol AB fanns på den tiden ett stort behov av trätunnor, leverans emballage för de kemikalier som utvanns som biprodukter vid träkolsframställningen. Dessa tunnor, eller fat, gjordes av aspvirke.

Nog tyckte vi att Ferdinand hade en något "svår" dialekt i början, men snart vande vi oss vid hans "Go'fton" och G'natt-i-da". Eriksson var ogift. När han bott några år i Kyrkbyn, och cyklat fram och tillbaka till Sibo varje dag, som för övrigt alla fick göra, blev han pensionär. Han hade inrättat sig för detta och inrett uthuset till tunnbinderi. Jag var ofta där, beundrande de mest underbara kärl i trä och insupande doften av kärnfura och envirke. Han åtog sig att reparera alla slags träkärl, tunnor byttor och kar som fortfarande användes i bygden. (Själv sade han "en butt", flera "buttar"). Dessutom tillverkade han för avsalu sejdlar, smörbyttor och prydnadsminiatyrer av kärl. Det var visst svårt att sälja – han klagade ibland att folk inte förstod sig på. Jag minns att det var vackra saker, utförda med stor precision. Säkert skulle marknaden ha varit bättre nu.

Jag tyckte alltid att han hade så enkla verktyg och redskap. Man kunde dock inte urskilja övergången från en "lagg" till en annan om det inte framgick av träets färg eller struktur. Äldre läsare minns säkert att laggkärlen inte alltid var järnbandade. Långt fram i tiden, och även på "prydnadsbuttar", användes bandning av gran, en och vide. Tekniken vid bindandet var en artistisk uppvisning av högsta valör. Åtminstone på muséer kan vi fortfarande se hur vackert arbete detta ofta är.

Man har sagt att gamla tiders hantverkare skulle vara något slags fackidioter oförmögna att gå det minsta utanför sitt yrke. Sådan var inte Ferdinand. Han var exempelvis välorienterad i musikens värld och spelade – eller hade spelat – tvärflöjt, enligt egen utsago i en orkesterförening i Dalarna. Jag hade många tillfällen att gå igenom hans mastiga notpackar och gissar, att han även hade sysslat med restaurang- och biografmusik. Han ogillade dock tysk populärmusik, men älskade wienermusik och var, som många äldre på den tiden, något förbryllad av jazzen. Eftersom han lyssnade mycket på radio och ägde grammofon kunde han hålla sig orienterad. Han tyckte om att jag tog fiollektioner, men blev en smula sur, när jag en gång hade lånat en gitarr och lärt mig tre accord.

Ibland kunde Ferdinand imponera med ovanliga kunskaper om växt- och djurliv. Han läste nog en hel del, men många visdomens ord härrörde från vad vi idag kallar

"muntlig tradition" – tecken och iakttagelser av väderlek, växtlighet och djurliv.

Och så till kontrasten, han var en närmast fanatisk "radiot". Sina radiomottagare (man sade alltid så på den tiden) hade han byggt själv. Han lär ha satt igång med detta redan i början av 20-talet. Då kunde man ännu inte lyssna på "Sverige", men till vår förvåning förstod vi att han var rätt bra på tyska. Med femårig folkskola och utan språkutbildning i egentlig mening får detta ses som ovanligt. Förklaringen måste vara att all litteratur om radio och svagströmsteori var på tyska, och naturligtvis också att Ferdinand hade intresse, energi och anlag. Omkring 1920 kunde man dessutom lyssna på tyskspråkiga sändare ute i Europa.

När det gällde radio hade Ferdinand i min far en själsfrände. Pappa hade också byggt ett par mottagare. En gång när åskan hade skadat en likriktare, lyckades gubbarna med förenade krafter reparera. Man fick visserligen inte in alla prylarna i originalfodralet utan måste montera på en "ryggsäck", men vad gjore det när den fungerade.

Många tyckte nog att Ferdinand var ett original. I en annan tid och med bättre tillfällen till utbildning hade han kanske betraktats som ett geni. Jag såg i varje fall geniet hos honom när det gällde hans yrke.

Han var min vän. Jag fick bl a hans stämgaffel och den har jag kvar som ett kärt minne.

Gotthard Persson

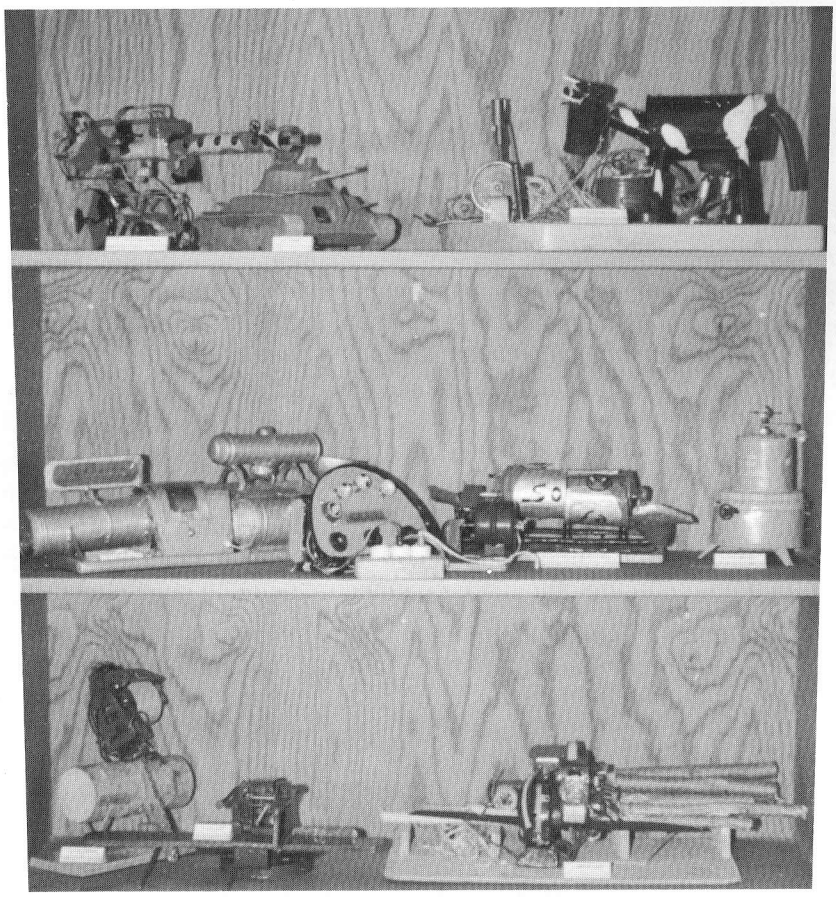

Modellerna finns på Hällagården.

Modellbygget

– Bofarapojke hämtar material till fin maskinpark ur mammas kryddhylla.

Ja, så stod det en gång i en av ortens tidningar. Året var 1953. Många vindar har svept fram sedan de raderna skrevs. Artikeln handlade om Sven Olov Olsson i Bofara, för Hanebo Jul:s läsare måhända mer känd som Sven Olle i Bofara.

Nu kommer Sven Olle snart ut med en bok, en historik kring modellerna från barn- och ungdomstiden, avbilderna av den tidens aktuella maskiner. Det var främst jordbruksmaskiner Sven Olle kopierade, uppvuxen som han var med jordbruk. En del roliga händelser finns också med i boken, bland annat ett besök på en auktion i byn Hammaren. I boken presenteras, med bild och tillhörande text, de 50 bevarade modellerna.

Boken, som produceras i samarbete med hembygdsföreningen, blir vad man skulle kunna kalla en pojk- och familjebok. Pojkdrömmar – en fantastisk teknisk värld blir titeln.

Arbete på hembygdsgården

I många år har vi haft besvär med grävlingar som envisats med att bo under gården. Där väsnas sällskapet så att dammet yr och sedan ligger tjockt inne i huset varje vår, då den frivilliga "vårstädningspatrullen" kommer.

I våras tog Allan Nyström och Harald Olsson upp golvet i "millakammaren", la nytt undergolv och tätade ordentligt. Det är en tät finstensgrund på den gamla gården, men när man efter öppethållandet i somras synade av, visade det sig, att en sten var undanskuffad.

Förstukvisten har fått nytt tak under året. Lars Kvarnäng och Alvar Nyström, Kvarnböle, Olle Olsson, Sörfly och Harald Olsson, Hårga, har handspäntat och lagt om taket enligt en gammal metod, med slims. Det innebär att det numera kommer in luft mellan spånvarven, vilket ger möjlighet till torkning av spånorna. Metoden innebär också en annan fördel – spånen kan utan sprickbildning vidga och dra ihop sig med väderleken.

Förhoppningsvis ska taket hålla längre än förra gången. När det gamla taket revs visade det sig, att man lagt in en gammal tidning från 1950. Vi förmodar att det var samma år som taket blev lagt förra gången.

Anna-Lisa Olsson

Eriksgata 1987

Kungligt besök, inte i Hanebo, men vi var många som deltog i Bollnäs i augusti. Aldrig har väl Bollnäs invaderats av så mycket folk. På och runt Brotorget var trängseln total. Vädret var bra och stämningen god. Efter det korta kungliga besöket fortsatte underhållningen till sena kvällen.

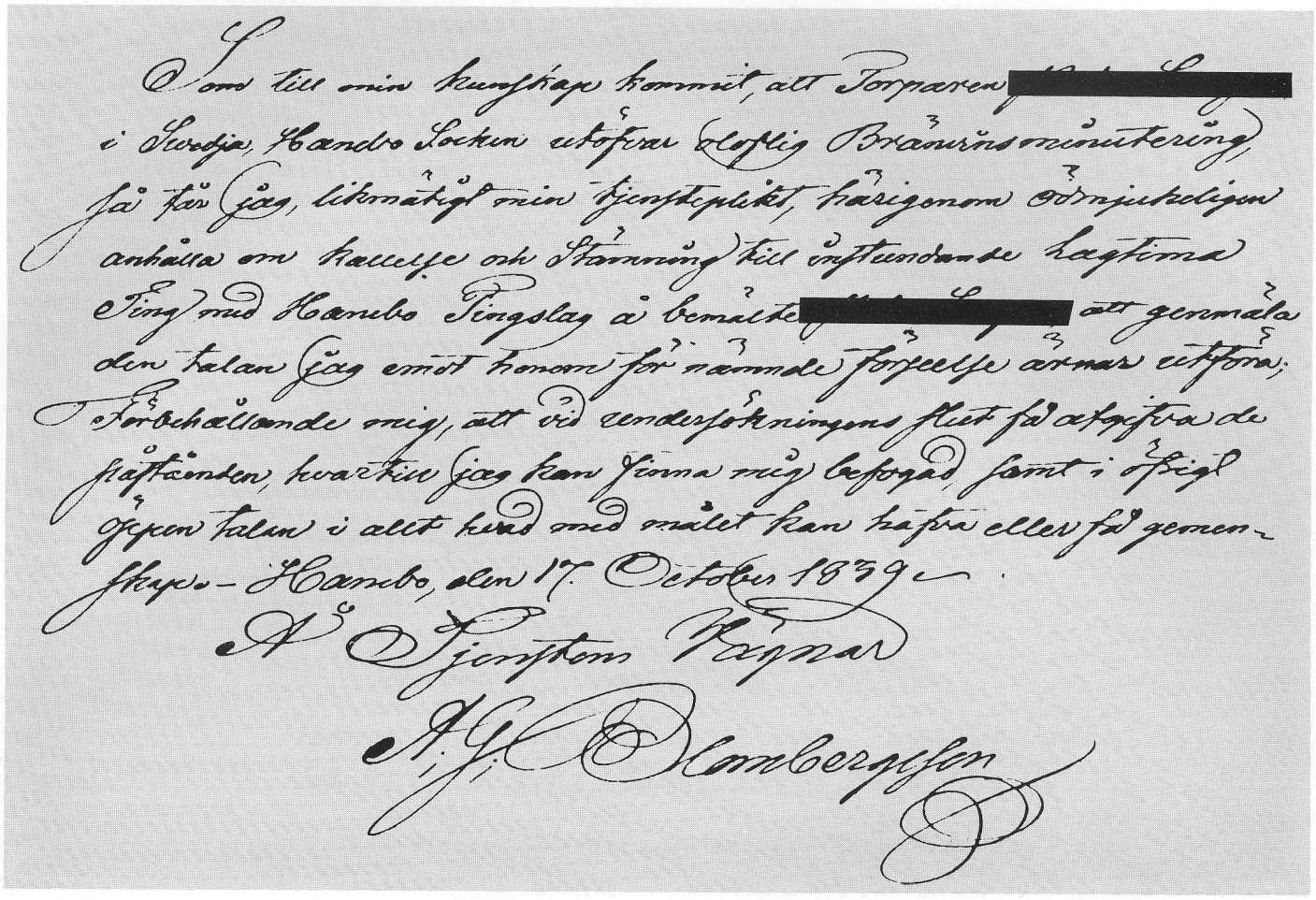

Som till min kunskap kommit, att Torparen [redacted] i Sverje, Hanebo Socken utöfvar olaglig Brännvinsminutering, så får jag, likmätigt min Tjenstepliktt, härigenom odröjaktigen anhålla om kallelse och stämning till instundande lagtima Ting med Hanebo Tingslag å bemälte [redacted] att genmäla den talan jag emot honom för nämnde förseelse ärmar utföra; Förbehållande mig, att vid undersökningens slut få utföra de yttranden, hvartill jag kan finna mig befogad, samt i öfrigt göra talan i allt hvad med målet kan hänföra eller på genmälet. – Hanebo, den 17. Oktober 1859.

A. Tjernström Kapnar

J. J. Ohlenberg

Årets läsövning

Vem det var som ägnade sig åt "Oloflig Brännvinsminutering" det får ni inte veta, det krävs en viss diskretion. Några fakta kring brännvinstillverkningen under 1800-talet kan dock vara på sin plats. Redan Gustav III förbjöd husbehovsbränningen och 1787 lades den ut som "arrrendebränning". 1800 modifierades det hela och husbehovsbränningen återinfördes i viss mån. Varje jordbrukare fick rätt att bränna i förhållande till egendomens storlek: för ett mantal en panna av 50 kannors rymd, ungefär 131 liter. I skatt för denna bränningsrätt betalades 12 lispund råg, 102 kg för varje mantal, oavsett om man brände eller ej . . .!

1810 frigavs husbehovsbränningen än mer och nu krävdes bevillning, skatt, på 2 riksdaler för varje hemman, fortfarande vare sig man brände eller ej. Den rubriken finns på den skattsedel för 1849 som gäller torparen, tillika lappmannen, Lars Tidblad. Den sedeln ger ett klart och tydligt bevis för, att krångliga förordningar kring skatter har vi haft långliga tider i vårt land! Den visar också, att Lars Tidblad betalat bevillning under följande rubriker:

Mantalspenningar, Capitationsbevillning, För Personer och Rörelse, Folkskole-Afgift, Till gäldande af 1848 års Krigsrustningskostnader, Kurhusmedel, Skolmästarelön och Sedelafgift.

Dokumentet lästes av Gunnel Brolin i oktober 1987.

"Bergaktig mark"

Adress: Gefle, ja, så står det om Hanebo i ett gammalt "Historiskt – Geografiskt och Statistiskt lexikon öfver Sverige". I det "Sjette bandet" tryckt 1865, återfinns Hanebo. Och "icke en gång tillgång till vedbrand" gällde då i en tredjedel av socknen. Läs själva!

Hanebo. Annex-socken till Segersta pastorat i Södra Helsinglands fögderi af Gefleborgs län, 3 1/4 mil från Söderhamn, omfattar en areal af 62,463 tunnland, af hvilka 9,300 äro sjöar och kärr, samt består af 44 1/7 mantal skatte, 2 7/64 mantal krono och uppskattades år 1858 till 439,370 rdr rmt. Marken är öfver allt ganska bergaktig. Jordmånen består mest af lera och är bördig. Sandjord finnes blott på få ställen. Skogen i två tredjedelar af socknen lemnar öfver behofvet till afsalu; men i den andra tredjedelen har man icke en gång tillräckligt till vedbrand. Socknen, som år 1805 beboddes af 2,164 och 1859 af 2,880 personer, har både fast och ambulatorisk skola, hvari sistnämnda år undervisades 160 gossar och 181 flickor af 1 examinerad och 3 oexaminerade lärare jemte klockaren; dessutom erhöllo flera barn undervisning hemma, så att tillsammans utgjorde skolbarnens antal 197 gossar och 210 flickor. Beväringsmanskapet utgjordes af 54 man. Den betydligaste gården i socknen är Kilafors jernverk. Kyrkoherde-bostället är här och icke i moderförsamlingen. I Hanebo kyrkby är häradets tingsställe.
– Adress: Gefle.

Foto: Atelje Wåhlsteds.

Klockmakarn i Löten

"Fanns död på marken" står det i kyrkoboken om Erik Hammarlund i Löten. Året var 1841. Erik Hammarlund var en urmakare, sannolikt upplärd i Söderhamn, som slutade sina dagar på ett ouppklarat sätt. Dessförinnan hade han hunnit tillverka åtminstone tretton stycken praktfulla fickur och troligen två gedigna golvur.

Uti Mo finns det praktfulla fickur ni ser på bilden. Det är tillverkat av Erik Hammarlund, bosatt i Löten under sin livstid. John Hammarlund har nu uret i sin ägo och det var hans farfars far som en gång gjorde det. Troligen är det Erik Ham marlunds mästarprov, sedan han förmodligen gått som urma karlärling i Söderhamn. Som synes kan man urskilja initialerna inne i verket, E H L, Erik Hammarlund, Löten.

Erik Hammarlund föddes i Hammaren den 7 augusti 1795, föräldrarna var bondesonen Sven Hammarlund och Cherstin Persdotter. Faddrar var Olof Larsson, korpral Krants i Granbo och Pigan Jölin Olofsdotter i Hammaren. Den 20 juni dog han i en ålder av 46 år 4 månader och 10 dagar. Enligt ett brev från John Hammarlunds far var fickuret det näst sista Erik Hammarlund gjorde, innan han "blev mördad år 1842. Förunderligt nog blev hans död aldrig utredd – orsakerna därtill kan vi endast spekulera i.

Golvuren då? Jo, i Uppsala fanns hos släktingar ett ur som visade både timmar, dagar, månader och år. En liknande klocka gick för några år sedan på auktion i Rengsjö, även det ett Hammarlundur? Frågan är om det finns fler golvur tillverkade av Erik Hammarlund i omlopp?

Omkring 1840, då fickuret tillverkades, gällde fortfarande skråväsendet i Sverige. Utanför städerna fanns inga mästare och först 1846 kom ett plakat om utvidgad näringsfrihet, som till större delen gjorde slut på det urgamla skråväsendet – allt enligt Svenska Krönikan. Fullt genomförd blev näringsfriheten först 1864, då den utsträcktes även till landsbygden. "Inom de mest seglivade och starkast rotfästa Ämbetena bibehölls dock mästerprovet", fortsätter Krönikan.

Berättat av Harald Olsson för Gunnel Brolin.
Anna Olsson, Lotan, slog i kyrkböckerna.

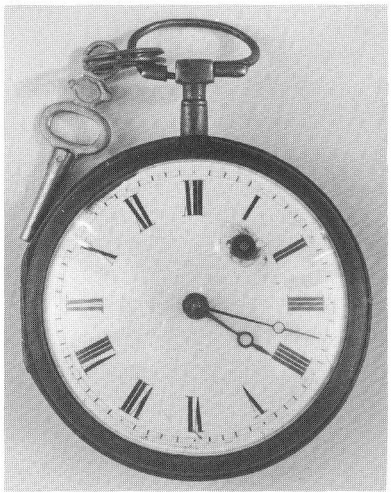

Foto: Atelje Wåhlsteds.

Hänt i hembygdsföreningen 1987

Hembygdsföreningens årsmöte hölls i år söndagen den 22 mars på Församlingshemmet. Här lite om innehållet:

Sven Olle Olsson i Bofara visade filmen från Brännässågen vid Bofarasjön. Det är en dokumentärfilm med allt ifrån arbetet i skogen med huggning, körning och vilopaus, över alla moment vid sågen till stabbläggningen. Sågen byggdes 1912–1913 av bröderna Andersson i Västansjö och kördes tills i början av 1970-talet. Filmen gjordes för 20 år sedan med Hanebokändisar i rollerna. Vi fick också se Sven Olles film från Ovanåker, fäbodliv, helg och vardag omkring Kristina i Ugganåkers dikter (Helge Johansson hette "hon"). I den filmen medverkar Hanebosextetten.

Hambo- och tv-kändisarna Hugo och Thomas Westling, Britt-Marie Jonsson och Härje Sundberg stod för den musikaliska delen av programmet.

En varptyngd vävstol från Hälsinglands museum hade vi lånat för att bekanta oss med en mångtusenårig tradition. Varpen hänger rakt ner och sträcks av tyngder som kan vara av sten eller som här av lera. Anna Andersson visade och demonstrerade bildväv. Dessutom visades vävning och mönstervävda pälsband och en del övriga band.

Smörgåsar på hembakat bröd till kaffe eller te smakade bra efter förhandlingarna.

Samling i Acktjära

Söndagen före midsommar var det friluftsgudstjänst med barndop vid Sääfstorpet i Acktjära. Prosten L O Almgren, kyrkokören, Hugo och Thomas Westling, sommarpsalmer och sånger samt ett bra väder gjorde dagen minnesrik, först vid torpet men sedan också vid kyrkkaffet i skolan.

I juli händer mycket

Hamboveckan började med Hembygdsdag söndagen den 5 juli. Den dagen inleds alltid med högmässa i kyrkan, där Mauritz Callmyr och Bollnäs spelmanslag höjer stämningen. Efteråt var det som brukligt är kyrkkaffe och trevlig samvaro vid hembygdsgården. Förutom rotade och hemvändande hanebobor var här många gäster, som redan installerat sina husvagnar inför den stora Hambodagen helgen efter. Spelmanslaget medverkade som brukligt är också vid hembygdsgården.

Det blev servering av ostkaka, loppmarknadsförsäljning och uppskattad försäljning av inlämnad slöjd från bygden.

Hamboveckans program

Måndagkväll var kyrkans kväll med musik från barock till senromantik i församlingshemmet. Ett musikprogram av Örjan Hans ers, viola, och Magnus Kjellson, piano, därefter kaffe och aftonbön.

Tisdagkväll – Soldattorpets kväll i Sääfs, Acktjära, med riksspeleman Hugo Westling och Thomas Westling "på hemmaplan". Kaffe och korv serverades.

Onsdagkväll: Segersta hembygdsförening stod för programmet.

Torsdagkväll: Nyckelharpans kväll med allspel vid hembygdsgården i Hårga. Där var Bollnäs-Voxnadalens nyckelharpor i högsätet.

Fredagkväll: Hårgadansens kväll på Hårgås med gemensam avmarsch till musik klockan sju. Sång, spel och dans på toppen. Numera finns både stuga och utsiktstorn på berget. Folk från när och fjärran söker sig gärna till det sägenomspunna berget – en tradition som lever vidare från gamla tider.

Stora dansdagen

Hambodansens morgon var inte den bästa vad vädret beträffar. Det kom en säger en mm regn och förstörde trevnaden... På alla de 22 år som detta evenemang anordnats har det aldrig tidigare hänt, att det regnat denna morgon i Hårga. Vädret till trots köade publiken som vanligt långt före klockan sex.

Efter uppträdande, defilering, invigning och sägnen till Hårgalåtens trolska toner var det dags för slottsfrun Brita Hising, Gävle, att trollbinda dansare och publik med dagens högtidstal.

Med alla rykten, tidningsskriverier och radiosändningar om inställning och flyttning av dansen från Hårga, var det inte att vänta sig att den stora folkmassan skulle infinna sig, och så blev inte fallet.

Vi är många hundra som arbetar inför hambon varje år – för en halv dags invasion i byn. Det blir ett avbrott i vardagen, vi träffas och trivs. Som upptakt och uppmuntran ordnar Örjan Lindblom med supé på Kilafors Herrgård. Det är väl ett önsketänkande, men det vore roligt om massmedia, radio och tidningar, i förväg berättade mer om de aktiviteter vi har att bjuda på denna enda vecka då vi i Hanebo bjuder till.

Tillbaka till Hårga denna regniga dag: när dansarna kom tillbaka till sina husvagnar på kvällen var de nöjda med dagen. En dalmas sa, att när man ordnar för Vasaloppet vet man inte om det blir 0-gradigt eller 30 grader kallt. Litet regn här betydde ingenting, menade han.

Så är Hamboveckan till ända, men serveringen och försäljningen på hembygdsgården fortsätter en vecka till.

Och nästa sommar...

Om ingenting särskilt händer kommer nästa sommars program att se ungefär likadant ut med början den 3 juli och slut den 17 juli, med Hälsinge-Hambon lördagen däremellan, den 9 juli.

I Acktjära är soldattorpet under juli öppet onsdagar klockan 19–21, annan tid efter överenskommelse på telefon 521 09, Ylva Holmgren, Acktjära 6303, 821 00 Bollnäs.

Anna-Lisa Olsson

Gåvor

Även i år har hembygdsföreningen fått gåvor.

– En läst för stöveltillverkning, en gammal tving och en röskiva (en trekload trägaffel) har kommit från Alice och Arne Lund.

– Gamla böcker och postillor har skänkts av Sally Olsson, bördig från Hanebo men numera bosatt i Stockholm.

– Till Sääfstorpet i Acktjära har Sigvard Westling bidragit med en guldramad kungatavla, Gustav V.

Kommande evenemang

Hälsinge regementes kamratförening kommer att fira femtioårsjubileum i maj 1988. Hembygdsföreningarna från hela upptagningsområdet kommer att ställa upp på Mohed. Håll utkik i dagspressen efter evenemanget!

Vem var det?

Så var det historien om drängen som var på väg hem förbi kyrkan i Hanebo. Det var på den tiden då vägen fortfarande gick öster om kyrkan. Att gå förbi kyrkogården nattetid var inte enbart ett nöje, så drängen var litet "oppskrämd". Då hörde han något bakom sig och började springa mot Norrbyn. Allt medan han sprang tyckte han att den jagande lät "Ta fatt'en, ta fatt'en!" Han tog till de långa kliven och rusade mot Lars-Nilsgården, sparkade in dörrspegeln på ytterdörren och kröp in till räddningen. När gårdsfolket, tillsammans med drängen, sedan kikade ut, stod det en kalv på bron...

HEMMA I HANEBO

Foto: Victor Johnson

Hanebo Jul:s trognaste medarbetare, Victor Johnson, återkommer här till ett gammalt tema, natur och kultur i Hanebo. Han blandar, måhända för en del välkända, fakta med egenhändigt gjorda iakttagelser om väder, vind och natur. När kommer vanligen sädesärlan? Vilket datum brukar första snön falla? Humlan surrar, ja, när då första gången? Det få vi veta och detta uträknat i medeltal för de senaste trettio åren!

Först när man varit borta en längre tid, ser man hur vacker naturen är här hemma i Hanebo. Här ser man bergen, som blånar långt i fjärran, berg bortom berg. Här ligger sjöarna som blå ytor i det gröna landskapet, och här blånar vattendragen . . .

Blånande berg . . .

I Skog ser man Hanebobergen på avstånd, och när man från Lingbo passerar passet mellan Kölberget, 322 m ö h, och Degerberget, 320 m ö h, går vägen i en djup skärning vid sidan av järnvägen. Skärningen är ca 30 meter djup och järnvägsbanken mot norr är lika hög. Här arbetade ca 200 man i två år med detta stora arbete. Men så blev det också Norrlands största företag – då . . . Här ser man det verkliga Norrland. Konung Oscar II kallade det också för Norrlandsport, när man invigde denna del av Norra stambanan.

. . . och röd granit

Kölberget stupar brant ner mot järnvägs- och landsvägarna, som här går sida vid sida. Bonden Johan Svensson i Lilltjära hade här i början av 1900-talet stenhuggeri, och det arbetade då ett 30-tal stenhuggare som kom från södra Sverige och en även från Danmark. I stenbrottet finns vacker såväl röd som grå granit alldeles intill varandra. Och här har det utförts vackra stenarbeten, både till Stockholm, Engelbrektskyrkan, och Gävle, Södra station, och Kilafors.

De huggna stenarna lastades på järnvägsvagnar, som kopplades från tågen, då de gick mot söder. Och sedan de lastats fick de rulla själva ner mot Kilafors. Vid Sibo mötte ett lok, som förde vagnarna vidare. Lutningen på järnvägen är 10 meter på 100.

Bondgårdar . . .

I dalen kring Bergviken och efter Ljusnan och mot Bofarasjön och Västansjö, samt mot Norrsocknen med Böle och Granbo byar, är överallt odlad bygd med vackra bondgårdar med hundraåriga anor. Och vid Kilafors har det vuxit upp ett samhälle.

. . . och fäbodvallar

I de stora skogarna mot söder hittar man gamla nedruttnade fäbodvallar, men även en del bevarade. Knupbodarna ser nu ut som en gång alla vallar gjorde. Vallen har restaurerats delvis med hjälp av AMS. Men Örbodarna, Gammalbodarna och Nybodarna är också delvis bevarade. (Se karta över fäbodvallar i Hanebo Jul för år 1975).

Natur- och klimatgräns

Den mellansvenska kustslättens nordligaste utlöpare går genom Hanebo. Här kommer sedan den gränsen, som sträcker sig från Värmland över Bergslagen upp mot Bergviken, och kallas för naturliga norrlandsgränsen, **Limes norrlandicus.** Denna gräns är inte blott ett naturgeografiskt gränsmärke utan också en klimatgräns.

Det är av intresse att se de viktigaste naturiakttagelserna för ett helt år, och för 1986 finner vi följande noteringar:

Intressanta platser

Kölberget är både ett geografiskt och geologiskt område, och här har det avsatts ett naturskyddsområde. På Kölbergets utlöpare, Rönningsberget, ligger det ca 47 hektar stora område som är avsatt som naturvårdsområde sedan 1979.

Högsta marina gränsen i Hanebo ligger på 210 m ö h, och gränsen syns väl både på Hårgaberget och på en blockgördel på Kölberget.

Hårgaberget, 211 m ö h är det mest kända

Månad	Barometer	Temperatur	Nederbörd dagar	Nederbörd mm	Fukt %
Januari	745	– 10,4	11	48	40
Februari	761	– 10,6	6	10	39
Mars	741	+ 0,7	2	17	43
April	752	+ 1,4	10	29	59
Maj	751	+ 12,1	6	29	59
Juni	754	+ 17,2	3	49	61
Juli	745	+ 17,2	10	60	67
Augusti	750	+ 12,7	15	170	78
September	747	+ 7,4	11	53	59
Oktober	748	+ 5,1	7	15	57
November	746	+ 1,6	8	39	53
December	748	– 6,1	16	92	46
Medel	748	+ 4,0	8,7	60	56
Totalt			105	611	

berget i Hanebo. En stor del av bergets hjässa är flata stenhällar. Och sägnen som berättar att ungdom i forna tider dansat här uppe, att en gång djävulen kom och spelade för dem, så att de måste dansa till endast skallarna blev kvar är vitt känd. Här uppe är det fin strövmiljö och vegetationen domineras av gles tall- och granskog med något inslag av lövträd.

Kyrkbytjärn intill Hanebo kyrka är ett sjö- och våtmarksområde. Dit hör också Innantjäratjärnen och Båthusviken. Hela detta område har sitt utlopp i Bergviken. Området är rester av gammal sammanhängande lerslättbotten. I dag är det en näringsrik våtmark med ett ovanligt rikt fågelliv. Här möter vi en artrikedom av fåglar, som beror på det förhållande som knyts till den naturliga norrlandsgränsen. Det finns arter som är påfallande sydliga: rörhöna, nötväcka, kattuggla, näktergal m fl. Bland nordliga arter finner vi bläsand, gråspett och slaguggla. Här häckar hundratals skrattmåsar och några par knölsvanar. Närheten av Bottenhavet, ca 3 mil, gör att man här kan träffa på bergand, silltrut och strandskata. Man ser området bäst från P-platsen bakom det vackra timrade Församlingshemmet nära kyrkan. En annan intressant fågellokal är Fräkensjön i Lotan.

Berget vi går på . . .

Berggrunden består huvudsakligen av gnejs, men i norra delen av socknen är det grå och röd granit, som går i ett streck från kusten.

I Böle finns det en jättegryta i ett flyttblock, som väl får anses som unikt. Grytan är 60 cm djup på den ena sidan och 30 cm på den andra. Det finns också ett ovanligt stort flyttblock alldeles intill grytan. Blocket kallas för kyrkan.

. . . och djuren vi ser

Djurlivet är också rätt rikt, om det också minskat betydligt under senare år. Men den 11/7 1984 sågs en varg i Granbo och den 11/5 1986 i Svedja. Den var ända framme vid gårdarna på dagen och gick mot Lilltjära. Den 4/8 1986 var ett lodjur framme vid gårdarna i Gusbo och den 16/8 1974 sågs en björn i Röstbo.

År 1987 kom en ny lag som mer än den tidigare kopplas samman med viltvården. Viltet skall vårdas för att bevara våra arter.

Det rör sig nu om 70 arter av vilda däggdjur och drygt 300 arter av fåglar.

När vaknar naturen?

Mina anteckningar om naturiakttagelser visar följande siffror:

Fåglarna kommer till våra trakter i medeltal vid följande datum: göken 11/5, bofinken 17/4, koltrasten 21/3, gråtruten 26/3, gråsiskan 17/3, tofsvipan 27/3, sånglärkan 26/3, björktrasten 9/4, sädesärlan 3/4, knölsvan 3/4 och skrattmås 19/4. Alla uppgifter är medeltal för 30 år.

Blommorna brukar synas i medeltal på följande datum: blåsippa 27/4, krokus 24/3, snödroppe 1/4, liljekonvalj 11/5, styvmorsviol 20/5 och vitsippa 29/4.

Insekterna kommer alltid när våren övergår i sommar och på följande datum i medeltal: nyckelpiga 29/3, humla 29/3, geting—fluga 24/3 och mygga 8/5.

Ytterligare datum

Den första snön kommer i medeltal den 7/11 och det blir snöfritt den 19/4, i medeltal 126 dagars "snövinter". Den 5/4 brukar det vara snöfritt även om det också ligger snö kvar i skogarna till omkring 5/5.

Den första frostnatten kommer i medeltal den 5/10.

Åskväder har antecknats tidigast den 9 mars 1969.

Bergviken: tidigast islagd den 7/11 och senast isfri den 16/5 1969.

Victor Johnson

Via Spetsbergen till Stockholm

Anna Bohlin, som föddes den 15 maj 1891 i Hammarsbyn i Kilafors, berättade då hon var 79 år gammal och bodde i Gamla Stan i Stockholm om sitt liv fyllt av hårt arbete och äventyr.

Hon var dotter till Brita Jonsson från Ängesjö i Los kommun och Ulrik Bohlin från Kilafors. Efter skolgången i Kilafors konfirmerades hon den 27 maj 1905 av kyrkoherde Bladin. Så började hennes vuxenliv och det var ju att "ut och tjäna". Många platser hann hon med innan hon 1913 for till Stockholm.

I Tönsen hade hon tjänat hos en skomakare Sköld som hade en son som hette Lars. Hos Rettigs i Hemstanäs var hon "lagårdspiga". Hos fiskare Hannberg i Söderhamn strömmingsrenserska. En tid var hon i köket på lasarettet i Söderhamn och från denna tid mindes hon en patient som var sinnessvag och när han kände ett anfall komma åt han ett rått ägg med skalet på. I Vallvik var hon hos en handelsföreståndare Hammarström och ett av minnena därifrån var att hon till middag fick kalvstek och blomkål. I Ljusne var hon hos en arrendator och i Landafors hos en kassör som allmänt kallades "kassör penninglös".

22 år gammal lämnade hon Hälsingland och for till Stockholm, där hon hade en moster och morbror. Nu gick hon till Sjömansbyrån och sökte arbete och fick plats som städerska på den finska båten "Oihonna" som gick Mariehamn—Åbo—Petersburg. Därefter följde platser på olika båtar. Till Arkangelsk var hon två gånger och Spetsbergen mindes hon särskilt. Efter många resor till Spanien, Italien, England och Irland gick hon 1936 i land för gott och fick då plats i köket på restaurang Hasselbacken och sedan på en matservering som hette "Skafferiet" och låg på Drottninggatan. 1946 gjorde hon dock en resa till Finland med krigsbarn som vistats i Sverige och skulle hem.

På en fråga om hon kunde berätta något som hon mindes från sin ungdomstid i Kilafors talade hon om, att på Rumpberg var det "kase" på Valborgsmässoaftonen, men byborna gillade ej att utsocknes kom dit. Verner Johansson från Lingbo blev en gång så hotad att han måste vända om. 1897 när hon var sex år gammal mindes hon, att det var dans i bryggstugan hemma i Hammarsbyn och det var Erik Öst från Alfta som spelade. Om sin bror Karl berättade hon, att han 1908 skulle salutera för sin far på dennes namnsdag och sprängde av sin ena hand, kom inrusande till mamma och skrek: "Jag blöder". Det blev ilfart till lasarettet i Söderhamn med hästskjuts. Resten av sitt liv hade han en järnkrok som ersättning för den förlorade handen. Från sin skoltid mindes hon Elsa Flink i Lilltjära och Maria Östberg i Hammaren. Och granne var de med "Raskens".

Lägenheten som Anna Bohlin hyrde i Gamla Stan bestod av ett rum och kök. Men köket var närmast en skrubb. Inga fönster och inga skåp. Hon hade en elektrisk ugn med kokplatta, som stod på en stol. Vatten fanns, men toaletten var ute i "gången", gemensam med de övriga hyresgästerna. Porten till huset var låst dygnet om. Besöket hos henne var avtalat i förväg och nyckeln kastade hon ned på gatan från sitt fönster på andra våningen. Här hade hon bott i 35 år.

Det var den 17 januari 1970 som undertecknad besökte Anna Bohlin.

Signe Falkenberg

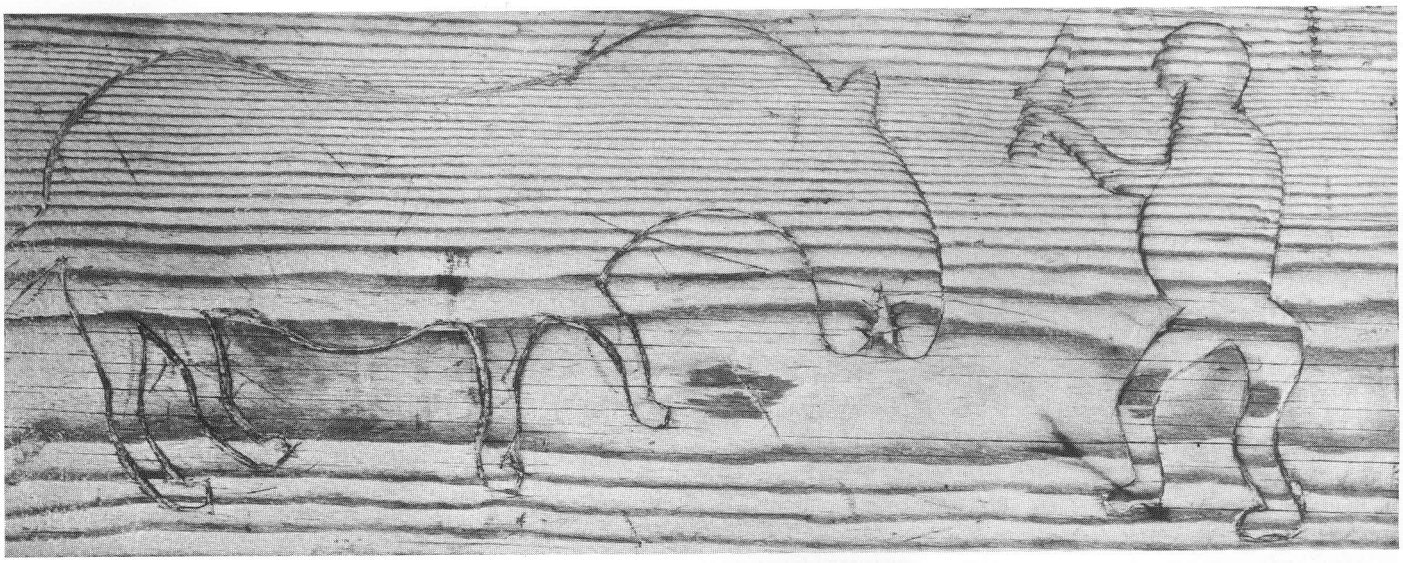

Foto: Nordiska Museets arkiv

Sockenlappar i Södra Norrland

Lappmannen Lars Tidblad föddes i Hanebo socken den 31 januari 1821. Hans far var sockenlappen och artilleristen Jacob Tidblad. Vad är det för historiska fakta som döljer sig bakom dessa beteckningar "sockenlapp" och "lappman" i kyrkoböckerna? Med hjälp av bl a en artikel i tidskriften Folkets Historia och med utgångspunkt från den i Hanebo skrivna "lappmannen" vill vi ge nuvarande generationer en inblick i hur folkligt liv i stort förändrats bl a i och med industrins framväxt i vårt land och med fördomars inverkan på en folkgrupps leverne.

Utanför den egentliga Lappmarken, eller Sameätnam, fanns i forna tider samer ända ner till norra Uppland. Såväl i de södra Norrlandslänen som i Kopparbergs län fanns lappar registrerade. De var till en början nomadiserande och vandrade omkring i skogarna. Myrmarkerna utnyttjades till bete för de små renhjordarna, som de små grupperna på 3–5 hushåll vallade med hjälp av svarta spetshundar. Jakt och fiske var naturliga inslag i deras tillvaro och kamp för att överleva.

Inte konfliktfritt

Detta resulterade självklart i konflikter med den bofasta befolkningen. I ett dokument från Färila socken omtalas, att landshövdingen Ivar Nilsson på 1640-talet befallde, att alla lappar skulle utdrivas från socknarna i Hälsingland. Minnet av den hårdhänta befallningen vidarebefordrades i släktled efter släktled, vilket bevisas av en lapp i detta sekels början. Han var förtrytsam över den behandling hans folkgrupp fått utstå under årens lopp.

Slut på nomadlivet

Den kringvandrande tillvaron byttes mot bofasta hushåll på 1730-talet, då landshövdingen i dåvarande Västernorrlands län (nuvarande Gävleborgs, Västernorrlands och Jämtlands län) beslutades, att den hitintills nomadiserande befolkningen skulle "bofastgöras". De fick slå sig ner i ett område ner till norra Uppland, enligt vissa källor, eller kanske bara ner till ån i Tönnebro, som viss folklig berättartradition menar.

Varifrån härstammar då dessa lappar, som alltsedan början av 1600-talet uppehållit sig i norra Svealand och södra Norrland? Ja, ursprunget för denna skogslapska kultur i mellersta Sverige är höljd i dunkel.

Hantverkstradition

Samerna kom att inordnas som sockenlappar i böndernas samhällen. På samma sätt som sockenhantverkare antogs vid sockenstämmorna, antogs nu sockenlapparna. De skulle utföra vissa tjänster. Deras avlöningssystem liknade hantverkarnas. Lappen skulle årligen uppbära mjöl, bröd, fläsk och kött från bönderna. Dessutom skulle han ersättas enligt en av sockenmännen antagen taxa, då hans tjänster anlitades.

Vilka tjänster skulle då sockenlappen bistå med? Den främsta var att avliva hästar. Han skulle även flå och gräva ner döda djur, avliva, flå och gälla, d v s kastrera, hundar och kattor. Till skillnad från rackaren, som i södra Sverige hade samma uppgifter, var inte sockenlappen utstött ur umgängeslivet och med andra ord inte föraktad för sin sysselsättning.

Den andra inkomstkällan var hantverksproduktionen. Korgar, mjärdar, linor, rep och tenntrådsarbeten tillverkades och såldes till bönderna. Även kontar och såll fann vägen till bondgårdarna, precis som lapparnas förfäder på 1600-talet bjudit ut liknande redskap.

Jakt var den tredje näringsgren de bofasta lapparna ägnade sig åt. Den ledde ibland till konflikter med majoritetsbefolkningen, men enligt folktraditionen var lappens jakt på björn och varg uppskattad.

Släktgemenskap

Precis som med sockenhantverkarna var sockenlapparna få i varje socken, ett par hushåll var vanligast. Släktbanden hölls uppe, sammanhållningen inom folkgruppen ledde ofta till äktenskap mellan lappar. Så kan vi t ex följa Lars Tidblads anor bakåt i tiden. Hans far var sockenlapp och artille-

rist (avskedad sådan; han hade visst rymt från Kronans tjänst) och Jacobs far, Jon Mattson, var sockenlapp och född i Söderala 1742.

"Maktmedel"

Trollkunniga framhöll bönderna att lapparna var – och dessa var inte sena att vidmakthålla den uppfattningen. Den var en viktig tillgång i den situation de levde i. Utan ekonomiskt och politiskt inflytande i samhället var denna deras omtalade trollkunnighet ett maktmedel. Denna påstådda trollkunnighet kom t ex väl till pass, då de tvingades till att ha tiggeri som inkomstkälla på sin ålders höst.

Sockenlapparna försvinner

Så länge en grupps tjänster och varor är eftertraktade håller gruppen utvecklingen stången. Men under senare hälften av 1800-talet började allt fler industrivaror leta sig ut på landsbygden, lapparnas hantverk är inte längre nödvändigt. Dessutom förändrades människors sätt att se på hästslakt. Fördomen började försvinna och bönderna slaktade själva sina hästar. Det fanns inte längre någon anledning för sockenlapparna att upprätthålla sin gemenskap. Blandäktenskap blev allt vanligare och beteckningen lapp försvinner ur kyrkoböckerna.

Hanebosockenlappen då?

Men Lars Tidblad? Jo, han fick 1844, den 16 mars, tillstånd att bosätta sig i Lilltjära i en "Stenbacke Belägen Nordost om Lilltjära By" på ett "Trettio famnar Långt 20 famnar Brett" område. Dessutom fick han "odlingsjord Sexton Kaplands vidd". Han fick tillstånd att "Bruka och Bygga i Sin Lifs tid mot Ett överEnskommett arende av Fem Riksdaler årligen, Eller Fjorton dagsvärken".

Gunnel Brolin

"Ur folkmun":

Första hundskatten

Kan det vara denna folkligt berättade historia som bär på sanningen om den första hundskatten i socknen?

Dåvarande kyrkoherden Jacob Söderberg stod på kyrkogården och jordfäste, vilket man förr gjorde vid graven. "Gubben Doktorn", som kyrkoherden kallades, då han var teologie doktor, hade ont i benen och hade fått varma strumpor stickade åt sig – av hundhår. Ja, så hände det sig, att en hund under jordfästningen kom dragande över kyrkogården, stannade vid "Gubben Doktorn" och lyfte på benet... Hundskattens tidevarv började därefter i Hanebo.

Vild blir tam

Nu för tiden är de hästar vi har i landet, oftast, lugna till sinnelaget. Annat var det förr, då det fanns många argsinta hästar och olyckorna var vanliga. Inte sällan blev människor ihjälsparkade. Vad har då skett med hästarnas psyken? Förr var aveln fri och "tattare" åkte omkring med hingstar. Men efter ett beslut i riksdagen kom hästpremieringen in i bilden kring sekelskiftet, och utvecklingen gick mot lugnare djur.

Alla lönnar

Kring 1850 var det kalt kring Hanebo kyrka, inga träd skuggade kyrka och kyrkogård. Dåvarande kyrkoherden Jacob Söderberg tyckte att där behövdes vegetation. Kyrkorådet beslöt då att köpa in 100 lönnar för utplantering. Dock skrev Jacob Söderberg en nolla för mycket i protokollet, varvid 1 000 lönnar fann vägen till Hanebo. Dessa måste naturligtvis avyttras. Så kom det sig, att många gårdar i trakten hade en lönn som vårdträd.

Naturkrafter

Kanalen i Kyrkbyn, var även den ett verk av kyrkoherde Jacob Söderberg? Under de femtio år han verkade i socknen, 1844-1894, hann han naturligtvis sätta spår båd' här och där. Sannolikt var det han som lät bygga den kanal i Kyrkbyn, som nu är torr. Den damm vid bron vid gamla småskolan som byggdes tog in vattnet "oppströms" i Herteån. Vattnet användes troligen till att driva en tröska och måhända även en gammal kvarn. Dessutom invallades ett stort område nedanför prästgården och ett pumpverk, drivet av åvattnet, torrlade detta område och pumpade vattnet över en vall ner i Kyrkbytjärn.

Dock kunde inte dessa konstruktioner, där vattnets krafter tämjdes, användas i så många år. Andra naturens krafter satte det hela ur spel – sorkarna underminerade vallarna.

Boupptecknig 1796

Vilket hemman avser den? Ja, det har vi inga uppgifter på, inte heller om övrig egendom, men följande fanns av kreatur:

1 rött sto på 22 året – värde 4 RD
1 svart sto på 6 året – värde 13 RD 16 S
11 stycken kor à 4 RD – värde 44 RD
1 st försommarkviga – värde 2 RD
1 st Ann-sommarkviga – värde 2,32
2 st Gårdskalfar à 1 RD – värde 2 RD
11 st får à 24 Sn – värde 5,4
7 st lamm à 8 Sn – värde 1,8
6 st Getter à 24 Sn – värde 3 RD
2 st Dito unga à 12 Sn – värde 24 Sn
2 st Killingar à 8 Sn – värde 16 Sn
1 st Gammalt Svin – värde 2 Dr
Summa 80,24
Hemmanet uppgavs till 3 öres14⅔ penningland i skatt samma år.

Red.

Livet i helg och söcken i Acktjära

Minnesbilder från tiden närmast före och efter sekelskiftet

Efter att ha berättat en hel del om Acktjära bys gårdar och de människor, som där bodde och verkade i min barn- och ungdomstid för 50—60 år sedan, skall jag försöka skildra livet i byn på den tiden. Vad jag här kommer att tala om ifråga om arbetslivet, seder och bruk m. m. torde i stort sett haft sin likhet även i andra byar i våra trakter vid samma tid, och kan därför intressera en större allmänhet.

Utan att göra sig skyldig till överdrift kan man våga påstå, att de senast gångna 50 åren är den märkligaste perioden i "svenska folkets underbara öden" i senare tid, och för den, som är till åren kommen och vars minne sträcker sig över den tiden, måste förundra sig över den stora förändring som skett på alla områden. Det övergår säkerligen de djärvaste förväntningar någon kunde hysa vid den tiden, och det kan vara nyttigt att gå tillbaka och se hur det var då och göra jämförelser med nutiden.

Jag har funderat åtskilligt över hur jag skulle lägga upp mina berättelser, och känner mig fortfarande mycket tveksam inför den saken, men jag måste på något sätt börja och vädjar till mina läsare att ha överseende, om framställningen blir trevande och osäker. Emellertid intog jordbruket en dominerande ställning i arbetslivet och byns försörjning, och jag börjar därför med att skildra förhållandena vid jordbruket och tar dem i den ordning de förekomma under årets gång.

VÅRBRUKET: Vårbruket började då som nu med att sprida ut gödseln, men det skedde i allmänhet på något annat sätt. Vid alla gårdar kördes gödseln ut om möjligt före jul i små högar om ett eller att halvt lass, som sedan breddes ut om våren strax före vårbruket. Den dag "dyngan" breddes var nästan en högtidsdag, för då lejde bönderna i allmänhet så många hjälpkarlar, att arbetet utfördes på en dag, och stämningen i laget blev ofta upprymd och trevlig. Karlarna gick i bredd, var och en på sin gödselrad, och det kunde ibland bli kappkörning om vem som skulle komma först till åkerstyckets ände. Redskapen var inte alldeles förstklassiga. Plåtspadar fanns inte då, det var mestadels hemgjorda skovlar med järnsko på. Greparna var även hemgjorda med tre högst fyra klor, tunga och otympliga. En och annan skaffade sig s. k. amerikanska grepar, som liknade nutida grepar, men de var dyra och det var ont om pengar.

Sedan gödseln var bredd skulle den finfördelas, och som det inte fanns några rullharvar måste även det arbetet utföras för hand. Det var kvinnor och äldre barn som utförde arbetet med små träklubbor på rätt långa skaft och arbetet kallades för "att dänga dynga" Dessa klubbor var trubbiga på ena ändan och på den andra spetsiga och försedda med en järnsko. Det kan förtjäna omnämnas, att denna sysselsättning var mycket omtyckt av kvinnorna. Här gällde samma förhållande som i fråga om att "bre dynga", att flera kvinnor lejdes för att avverka arbetet på en dag, och det blev inte långsamt ute på åkertegarna. Den dagen ventilerades byns pikanta skvallerhistorier om allt möjligt och omöjligt. Därtill kom, att den dagen bjöds det på bättre förplägnad än eljest i såväl mat som dryck, och det var oppåt i kalasväskan, som man brukade säga.

Det nästa redskap som användes för gödselns finfördelning var slät- eller sprötsladden, den förra gjord av plankor den senare av granstörar inflätade i en träram med slåar, och den utförde ett bättre arbete. Alla redskap för vårbruket var hemgjorda och i huvudsak lika i alla gårdar. Det var s. k. ställningsharvar med olika breda pinnar, som vid vändningarna bars i skaftet av körkarlen under det hästen vände på stället, som på en femöring. Och så var det fyrkantharven med raka pinnar i en fyrkantig träram, som användes mest för efterharvningar. Jag höll nästan på att glömma pinnsladden, som bort nämnas först såsom det redskap, vilket kom till användning på gräsvallsplöjningar i första hand, och torde vara det enda redskap av äldre typ, som fortfarande användes. För vältning användes hemmagjorda trävältar. Rullharvar, fjäder- och tallriksharvar fanns inte den tiden.

Sedan åkern tillharvats med pinnsladd och ställningsharv skedde sådden för hand, då såningsmaskinen ännu icke kommit till våra trakter. De första såningsmaskinerna kom först några år efter sekelskiftet. Säden myllades i allmänhet med en s. k. billharv, och det var mera sällan åkern vältades omedelbart efter sådden. En vecka senare harvade man efter, som det kallades, med fyrkantharv, för att därmed förstöra grodda ogräsfrön och plantor, som börjat spira upp. Detta var en bra metod att stävja ogräset, men under torra vårar blev jorden betänkligt uttorkad och hade behövt vältas omedelbart efter sådden. Emellertid var de släta och lätta trävältarna ingenting att trycka till jorden med och skydda från urtorkning eller befordra fuktigheten att stiga upp från de djupare jordlagren, så den senare vältningen betydde inte så mycket, och dess största nytta var att jämna ill ytan för den kommande skörden, och företogs ofta sedan brodden kommit upp och var flera tum lång.

Under vårbruket arbetades det både brått och sent. Att börja körningen vid 5-tiden på morgonen och utsträcka den till 8—9 på kvällen var inte ovanligt. Då säden såddes för hand var man mycket beroende av att det var vindstilla för att sådden skulle bli jämn. Oftast var det tidigt på morgonen eller sent på kvällen som den mesta sådden utfördes.

Växtföljden var i allmänhet sjuskiftesbruk, men var mera fri och varierade åtskilligt i olika gårdar, med 3-, 4- och 5-åriga vallar. Bruket att inte så igen åkern till vall hade upphört, men var i bruk till 1870-talet. Korn odlades i stor utsträckning och användes allmänt till brödsäd. Trädesbruket hade betydligt inskränkts och likaså odlingen av råg, men havreodlingen hade ökat betydligt. Lin odlades i de flesta gårdar, men i mindre utsträckning än tidigare. Det kunde fortfarande hända att en åker användes till potatisland under många år. Jag vet med bestämdhet, att samma potatisland hade använts i femtio år i en följd.

Man var inte så noga med utsädet den tiden, och de flesta torde ha resonerat som Hagbergs-Pelle om den sämre säden, som i alla fall grodde, att "den duger te fre". I varje fall var det inte många som tog den bästa säden till utsäde eller gjorde sig besvär med att rensa den omsorgsfullt. Konstgödsel användes mycket sällan och endast till rågen.

Sedan bönderna själva sått det mesta blev det torpares och "utavessars" tur och så. Ersättning för hästhjälpen lämnades genom dagsverken och hade i vissa fall påbörjats i förskott genom att "bre dynga" åt bonden.

Jorden i utägorna torkade upp sent och sådden där blev ofta ganska försenad. Som drängpojke tyckte jag det var roligt att fara till utägorna Hylibacken, Lillmor och Norrmyra och ha matsäck med. Där hörde man Göken (Gucken) flitigt gucka i skogsbackarna och harpaltarna skuttade fram mellan buskarna.

Mellan vårsådden och slåttern blev det något lugnare för bönderna, men inte fattades det göra. Gärdesgårdarna skulle repareras och kreaturen skickas till fäbodarna, så inte blev det mycken tid över att "ligga och vänta på att det växer", som någon illvilligt påstått att bönderna gjorde mellan sådd och skörd.

Eko.

God Jul och Gott Nytt År

tillönskar följande företag

SKOGENS KOL AKTIEBOLAG
KILAFORS
Tel. 0278/504 00 Växel

Åsa's Salong
GRANBO
Tel 0278-523 60

KILAFORS SPARKÖP
Inneh. Knut Andersson
Vi vill inte va' störst — men vi vill va' bäst.

Föreningsbanken
Hanebo
Tel. 0278-502 01, 511 36

Ge - Foto
Göte Edlund **Tel. 0278-502 87**

HÄLSINGE-STUGOR
KILAFORS - Tel. 506 15

Handelsbanken
Kilafors

KILAFORS FÄRG
Spektrum FÄRG·VÄGG·GOLV·BILLACK·PARFYM
823 00 Kilafors, Tel. 0278/501 30, 502 50

kilafors MÖBLER
0278-501 49, 502 49

SOCKENBOLAGEN
HANEBO SEGERSTA
FÖRSÄKRINGSBOLAG
Box 99 • 82300 Kilafors • 0278-51251

GARNTJÄNST
823 00 KILAFORS

Flinks Radio TV
Tel. 0278/50178 KILAFORS
Försäljning - Service

F:a Åke Nilsson
Tel. 505 45 - Kilafors

C.-G. Bergmans Herrfrisering
Kilafors - Tel. 501 84

VÄRDSHUSET SVANTA TUPPEN Kilafors

BYGGER ALLT I TIMMER!
Hanebo Timmerkonstruktioner
Knisselbo, 823 00 Kilafors
Tel. 0278-570 95

NYA HOTELLET
KILAFORS
0278-500 71

KILAFORS INDUSTRI AB
823 00 KILAFORS

SIBOKIOSKEN
Arvidsson & Tvärberg HB
KILAFORS
Tel. 0278-503 74

RUNDQVIST JÄRN
823 00 KILAFORS
Telefon 0278-500 56, 508 44

KILAFORS
Bokföring & Revision
ULF TORSTENSSON
INGVOR ERIKSSON
INGER KARLSSON

Enar Pettersson Biltrafik AB
Telefon 501 54, 504 51
KILAFORS

Granbo
Energi & Maskin
Tel 0278-520 40

SWEDSTAB AB
KILAFORS – ÅSTORP

Hylanders KILAFORS ...DÄR KLÄD VI ÖSS...
HERR- & DAMKONFEKTION
Tel. 0278-500 31, 502 95

SKÖLDS SKOR
Stationsgatan 13
823 00 KILAFORS
Tel. 0278-504 85

Sälls El & Mek.
Lennart Säll
Gusbo 7150, 823 00 KILAFORS
Tel. 0278-540 11

Näslunds eftr. HB
Tyg — Gardin — Sybehör
Tel. 500 22
KILAFORS

Det lönar sig . . .
ICA marknad
KILAFORS

VÄRDSHUSET
NORRLANDS-PORTEN
Tel 0278-540 00 – Kilafors

KA-MO ELEKTRISKA
KILAFORS
TELEFON 0278/540 73

SERVUS
Öppet alla dagar till 20.30

LEK och SPORT
Järnvägsgatan 13
823 00 Kilafors
Tel. 510 16

Hambo GRILLEN
KILAFORS
Tel. 0278-500 00

Nyboms
bil och motor
Tel. 0278-507 50 vx

Kilafors Herrgård
Telefon 0278-504 05

Från Hanebo hembygdsförening kan Du beställa

* **Skrifter om vår bygd.** Två Hälsingesocknar, nytryckning 1983, pris 125:–. Gamla årgångar av Hanebo Jul. Erik Bäckmans romaner Margareta Nilsdotter, Margta Smultronblomma och Margta Lillstinta, pris 40:– styck.
(Boken Segerstaminnen kan beställas från Segersta hembygdsförening, tel 0278-534 41, pris 110:–.)
Dessutom finns kassettband med Hanebosextetten och Erik Jonsson, pris per styck 50:–.

* **Hängsmycke:** Ett hängsmycke med Hanebo sockensigill pris 75:–.

* **En gammal karta:** ett numrerat nytryck av en karta över Hanebo och Segersta socknar efter ett original från 1654, pris 50:–.

Ring och beställ på telefon 0278-521 30 eller 500 60.

Pris 25:–

Nyströms, Bollnäs 1987